

ČLOVEK PROTI ČLOVEKU

Dozdaj smo že dovolj jasno osvetlili svoje razmerje do tistega dela sodobnega človeštva, ki predstavlja konservativno miselnost in ki mu v sociološkem jeziku pravimo svet desnice. To smo storili ob raznih prilikah, bodisi ko je šlo za svetovno reakcijo v njenih gospodarskih, socialnih in političnih pojavih, bodisi ko je šlo za njenega duha v določenih slovenskih oblikah.

Pri tem smo se postavili v sredo jasnih smeri časa in prostora, na poudarjeno življenjsko stališče. Proti konservativnemu duhu smo dvignili spoznanje, da je stvarnost sveta, v katerem danes živimo, tako tesno zvezana s človekom in človek sam stvarno in duhovno tako povezan z njo, da je človeško življenje posebno razvidno kot usoda, to se pravi kot človekova povezanost z zgodovinskimi silami. Toda v tej povezanosti človeka in zgodovine mora človek uveljaviti primat svoje osebe nad snovnimi nujnostmi in družbenimi zadevami. Izhajati nam je torej iz takega življenjskega stališča, kakor ga gleda in se nanj opira človek kot oseba, ne pa iz apriorne in v bistvu brezčasne ideje, ki naj se ji človek brezpogojno ukloni. Tako stališče je edino zmožno, da do kraja razgali zgodovinsko nemoč meščanskega človeka in njegovega duha. Jasno pa je, da to naše stališče ravno tako jarko osvetli svet marksizma in zavzame kritično stališče do njegovega duha.

Ni torej tako slučajno, če smo pri določevanju svoje pozicije prišli do tega, da moramo zavzeti razmerje tudi do marksizma. To smo dolžni že zaradi tega, ker predstavlja marksizem za mnoge naše soljudi tehtno utemeljeno rešitev iz socialne, politične in celo duhovne stiske. Zato se dobro zavedamo, da naenkrat ne bomo mogli zajeti vseh njegovih prvin in odgovoriti na vsa vprašanja, ki se odpirajo ob njegovem kritičnem pretresu. Gre nam predvsem za to, da določimo tiste njegove usodne ovire, ki bi pri nastajanju nove družbe v zapadni Evropi lahko močno preprečevale nastajanje novega reda.

V tem smislu hočemo v zaporednih številkah dognati dejansko marksistično razmerje do človekove osebe, do zapadnoevropske kulturne dediščine, do njene miselne strukture in do pluralizma, ki je njen naraven izraz, posebno pa do etičnega relativizma, ki se ga dotikamo že danes v polemiki z Andrejem Beličanom.

Takoj v začetku pa pripominjamo, da se s to analizo ne uvrščamo v vrsto tistih dnevnih in lahkkih stališč, ki jih da-

našnja meščanska družba rafinirano postavlja z otipljivim namenom, da bi branila svoje položaje v današnjem redu. Na drugi strani pa se seveda nočemo vdajati zapeljivemu razpoloženju, da ne bi zavzeli kritičnega stališča do nazora, ki je sprožil veliko proletarsko gibanje zato, ker je predstavljal obsežen in dosleden koncept, kako odpraviti sedanji krivični kapitalistični red in z njim združeni imperializem.

Da pa doženemo to kritično razmerje do njega, si moramo danes ogledati predvsem njegov miselni nastanek.

*

Če smo v nasprotju s kako miselnostjo, potem smo v nasprotju najprej in predvsem s tako imenovano idealistično miselnostjo, kakor danes imenujemo miselnost meščanskega duha, ki ima v filozofiji svojega početnika v Kantu in kantovskih idealističnih racionalistih (Fichte — Schelling — Hegel). Idealizem predstavlja namreč močno miselno korenino sodobnega človeškega zla, močnejšo, kakor si to na prvi pogled predstavljamo. Idealizem je pojem iz filozofskega slovarja in pomeni filozofijo »čistega« duha, vzorno idejo, popolnostni pojem kot cilj hotenja; od tu ni več daleč do idealističnega moraliziranja in govoričenja, skratka do velikih sodobnih prevar in samoprevar. Zato pomeni nam idealizem tisto težnjo sodobnega duha, ki predstavlja jedro konservativizma in vseh njegovih socialnih izrazov ter pomeni s tem zanikanje človekove osebe in napredka.

V idealistični miselnosti se je pretrgala zveza med snovjo in duhom. Resničnost snovi se je prenesla s predmeta na umetno ustvarjen pojem o predmetu. Ko si je meščan iz snovi ustvaril središče svoje filozofije, si je obenem z njo ustvaril tudi orodje svoje moči. Zaradi takega gledanja na snov se je človek zelo zaposlil z upori narave in z utiranjem pota industrijski tehniki, pri tem pa zanemaril naravo duhovnega človeka ter jo nazadnje začel celo zavestno potvarjati. Tako je prišlo do pojma »duha«, kakor ga razumeva prosvetljen človek zadnjih stoletij; njemu gre namreč za breztelesnega, neprizadetega duha, ki je po njegovem le vrsta zaporednih duševnih stanj, ne pa nekaj izvirnega in samostatnega. Težišče se je preneslo na snov kot na golo tehnično kategorijo.

Če si ta razvoj evropskih teorij o prvenstvu duha kot razuma ogledamo natančneje, vidimo najprej kartezijansko metodo, ki trdi, da se vse vesolje lahko izvede na homogeno enoto, ki je v njej resničnost dostopnejša za racionalne procedure in s tem za pravo spoznanje o njej. V ta namen ta metoda spregleduje stvarno zloženost, ki je bistvo ustvarjenega sveta. V čisti teoriji in abstraktni iznajdljivosti je ta metoda genialna, nevarna pa zato, ker je postala privilegij rafiniranih razumnikov in pribežališče ideologov. V praksi se je ta teorija izživljala namreč

tako, da je popolnoma zanemarjala bistvene, globoke in zato iracionalne znake resničnosti ter vodila v racionalizem in produktivizem.

Hegelijanizem je podoben napor, s katerim se je človek dvignil s svojo mislijo nad življenjsko aktualnost in dal resničnemu in nevlavljevemu življenjskemu sporu idealno rešitev. S tem je hegelijanizem življenjski dej reduciral na idejo in tako rešitev imenoval sintezo. Ta filozofija o sintezi vodi v zmoto, ki je podobna kartezijanski, le da je še usodnejša od nje, kajti odvijanje dogodka razloži tako, da nasprotujoče si sile, ki nek dogodek sprožijo, pretvori v končno stanje, ki se sile v njem razrešijo in izničijo.

Isto obliko reševanja je obdržal tudi marksizem. Tudi njemu gre za to, da se z racionalno rešitvijo dvigne nad resničnost in jo tehnično obvlada v duhovnem in snovnem pogledu. Dasi je Marx videl substanco le v materiji in s tem postavil hegelijanizem na glavo, vendar je njegovo pojmovanje materije in človekovega razmerja do sveta ostalo v bistvu enako Heglovemu: tudi njemu gre za idealistično abstrakcijo, za golo shematiziranje bitnega sveta, s katero uvaja zgolj mehanično-kvantitativno pojmovanje vrednot in utesnuje človekovo osebo v zgolj deterministično gospodarsko ravnino življenja. Za marksizem je sleherna vrednost izmerljiva, sleherno vrednost lahko izvedemo na neko osnovno merilo in brez številčnih činiteljev nobena vrednost nima resnične eksistence. To poenostavljanje nasprotij v umetni sintezi uvaja na filozofski ravnini monizem, na politični protiosebno prakso, na socialni pa prej ali slej zanikanje aktualnega pomena revolucije.

*

Usodno je, da se je marksizem kot osvoboditveno gibanje človeka-proletarca postavil ravno na take miselne temelje. Kdor brezpogojno spoštuje zgodovinsko resnico, mora priznati, da je marksistično razkrinkavanje meščanskega idealizma važen prispevek k analizi sodobne družbe ter s tem k humanizmu, ki nastaja. Zato so v tej točki začutili njegovo upravičenost ravno tisti kristjani, ki v skladu z evangelijem stremijo po zgodovinsko utelešenem človeku. Toda takoj v začetku moramo reči, da je marksizem šel pot zgolj zgodovinske reakcije. Ni se mu posrečilo ustvariti pravilno razmerje med snovnostjo in duhom, kajti v svojem dejavnem zaletu je prezrl zakonito razmerje med obema poloma stvarstva in ga v svojo škodo podrl. Res je sicer, da je z mnogimi neizprosnimi osvetljavami posvetil v razmerje snovi in duha ter v njem odkril zakrita in prezrta dejstva človeške narave in zgodovine, ki sta jih idealistična sociologija in psihologija zakrivali, vendar je šel v tej neizprosnosti tako daleč, da je videl smoter resnice — kakor je danes videti — v svoji

ideologiji, ne pa v človeku. Kljub zelo stvarnemu gledanju, ki se je v njem izražala njegova težnja po enostavnosti, celotnosti in življenjski navzočnosti, se je marksizem postavil na novo, ravno tako apriorno stališče.

Marksizem izhaja sicer iz pravih socioloških dejstev. Pravilno spoznava, da je človek ali ujet v suženjsko delo ali pa da dela sploh nima, pravilno spoznava, da veliki večini človeštva primanjkuje najpotrebnejših sredstev in najosnovnejših pravic; pravilno priznava tudi dejstvo, da je duševno in duhovno življenje mogoče le na temelju zavarovanega eksistenčnega minima in da so kulturne ter duhovne vrednote takim ljudem tako dolgo prividen svet, dokler jih ljudje ne morejo svobodno sprejeti. Toda marksizem se ne zadovolji s temi spoznavami, ampak jih vključi v totalen svetovni nazor narobe obrnjenega idealizma, s čemer se postavlja na stare moralne in duhovne temelje, na katerih stoji kapitalistična družba sama.

Zelo je sicer razumljivo, da se v socialno in tehnično zaostalih deželah, kjer marksizem prevzema vodstvo, množice na vseh področjih z navdušenjem lotevajo velikih konstruktivnih del in da si v delu ustvarjajo svojo življenjsko in duhovno disciplino. Z nobeno kritiko se nočemo dotakniti vseh tistih korakov, s katerimi se delovno človeštvo dviga iz revščine in zaostalosti ter se hoče bližati novim oblikam blagostanja. Toda napačna se nam zdi tista njegova težnja, ki gre za tem, da se delovni človek in človek sploh osvobodi življenjske nesvobode z vezanjem na določen in ekskluziven metafizičen nazor, ki ima v pluralistični strukturi zahodne Evrope za nujno posledico borbo človeka proti človeku. Zato se nam zdi napačno vezanje marksističnega socialno-političnega koncepta z metafizično-materialističnim svetovnim nazorom. O marksizmu velja tukaj isto, kar velja o vsakem drugem konkretnem socialno-političnem konceptu, ki se hoče neposredno vezati na določeno religijo. Gre nam za to, da socialno napredne duhove opozorimo, kako važno je na vse strani obdržati svobodo svojega življenja in svojega duha. Ravno njim bi radi povedali, da je še nekaj potrebno, če hočemo ustvariti pravi družabni red in pripraviti pogoje za javljanje človečnosti.

Priznamo, da hotenje marksizma z vsemi načini zmanjšuje primitivno življenjsko tesnobo in z ustvarjalnim delom sprašča človekovo duševno izživiljanje, toda ne vede še v resnično in celotno osvobajanje človeka, nasprotno, tako hotenje ga prej ali slej zapelje v novo duhovno lagodnost in življenjsko pomeščanjenost. Res je, da se osvajalec v nekem smislu nujno prilagodi temu, kar osvaja, in da je prilagojevanje do neke mere potrebno celo duhovnemu življenju. Zavedamo se dobro, da je za vse to potrebna metafizična usmerjenost, ki naj razživlja osebni smisel in onemogoča preveliko osebno prilagojevanje, toda prav tako moramo vedeti, da je vse to odvisno od vsebine metafizičnega

nazora. Ta namreč mora tako zajeti resničnost, da dopušča človekovo osebno svobodo, z njo pa možnost izživljanja zložene strukture zapadnoevropskega človeka, to je njegovih različnih socialno-političnih nazorov.

*

Za vse te nazore, od socialno-političnih do duhovnih, pa je eno najvažnejših vprašanj, kaj jim pomeni snovni napredek, kajti danes je to vprašanje tesno zvezano z duhovnim osvobojenjem človeka.

Kar se nas tiče, vidimo v snovnem napredku predvsem pogoj, ne pa cilj. Snovni napredek nam ne more predstavljati niti popolnosti življenja niti njegovega bistva, ampak le sredstvo za razvijanje človekovega življenja in njegove osebne vrednosti. Če pride torej do revolucije samo zaradi dialektične želje po izobilju, udobnosti in uveljavljanju koncepta, potem se velike zgodovinske sile niso postavile v službo pravemu in celotnemu človeku, ampak le delu človeka. Velike zgodovinske težnje morajo imeti globlje motive, če hočejo imeti trajnejše uspehe. Družbena revolucija, ki človeka noče zapeljati naravnost v malomeščansko stanje, si mora postaviti take smotre, ki človeka usmerjajo tudi v duhovno osvobajanje, ne pa samo smotre, ki človeka prepuščajo slučajni igri dialektičnega razvoja; kajti družben položaj, ki je danes pravičen, postane jutri krivičen predvsem zaradi popuščanja duhovne substance v človeku. Zunanje urejen in z izobiljem zvezan človekov življenjski položaj je torej nezadosten predvsem s stališča celotnega človekovega bistva, ne pa samo s stališča kake enostranske morale ali s stališča zgolj življenjske dialektike.

Nihče ne more reči, da s temi besedami zoperstavljamo duhovno revolucijo družabni revoluciji. Iz vsega je razvidna samo trditev, da mora biti sleherna družabna revolucija tako duhovno usmerjena, da omogoča svobodo človekovi osebi, kajti družabna revolucija zgolj totalitarnega nazora ne more dati drugega kakor duhovno enoličnost, moč, red in udobje. Pravo revolucionarno delo ne obstaja torej samo v tem, da v človeku vzbudi zavest zatiranosti in da mu to zavest spremeni v odpor in v delovanje v smislu neizprosniht zahtev, ampak tudi v tem, da mu prebudi voljo po človečnosti in da mu vzbudi pravo podobo življenjskega reda.

*

Vidimo torej, da gre v tej točki marksizem isto pot kakor njegov prednik liberalizem, oba se predvsem opajata nad življenjskim delovanjem, nad izsledki znanstva in industrije ter z brezmejnim navdušenjem gledata v bodočnost, ob strani pa puščata človeka kot osebo in zloženost življenja, radi katerih bi

se morala odločiti za realizem, ne pa za materializem. Oba izhajata iz kartezijanizma preko enciklopedistov in pozitivizma; marksizem podaljšuje glavno črto meščanske filozofije: idealizem, le da jo postavlja na glavo v obliki dialektičnega materializma. Zato si idealizem in materializem stojita v zgodovini filozofije sicer ostro nasproti kot dva ekstrema človeške misli, po svojem dejanskem učinku pa predstavljata dva istobitna zgodovinska činitelja. Zato v razmerju do človeka ni razlike med liberalizmom in marksizmom, to se pravi med »spiritualističnim idealizmom« in »materialističnim idealizmom«.

Na tem mestu naj se pozovemo na pričevanje treh različnih ljudi, ki so soglašali v obsodbi hegelijanizma in marksizma in pri tem razodeli še neko zanimivo dejstvo. Ko je Kierkegaard kritiziral hegelijanizem ali ko je Bakunin zavračal marksizem ali Proudhon razčlenjeval njun pojem sinteze, so se vsi trije strinjali v tem, da sta namreč hegelijanizem in marksizem sicer hotela razložiti rezultat zgodovinskih procesov, toda ne v razmerju do sedanosti ali prihodnosti, ampak izključno v razmerju do preteklosti. To samo na sebi še ne bi bilo velikega pomena, ko bi šlo teoretičnemu marksizmu samo za analizo, toda marksizem hoče biti tudi absolutna in končna oblika resnice sploh. Praktični marksizem pa se postavlja še na to stališče, da je sedanja njegova sinteza dokončna in da ne more postati nova teza s sledečo si antitezo. (Nosilec te sinteze pa se je spremenil celo v organizirano stranko in državo.) In ravno dejstvo, da marksizem določa sintezo, to se pravi dokončno obliko procesa kot integral resnice, samo v razmerju do štadijev, ki so že minuli, nam kaže dovolj, da marksistično gledan proces zajema le del resničnosti. Poleg tega pa je ta del resničnosti zajet le z razumom. Za nazor, ki hoče biti totalen, je značilno, da ne predstavlja naperjenosti v prihodnost, pač pa opravičilo in zagovor sedanosti in prihodnosti z racionaliziranjem že preteklih dejstev. Marksizem kot izrazito revolucionarno gibanje se s takim postopkom prilagaja statičnemu načelu slehernega racionalizma, ko izreka sodbe le po končanih procesih. Če je utopist prejšnjih stoletij padal v napako in risal v bodočnost fantastične konstrukcije, padajo marksisti v nasprotni ekstrem, v zgolj rekonstrukcije preteklosti; oba se s svojim stališčem postavljata izven resničnosti, ki je po svojem bistvu sedanja, navzoča in v bodočnost naperjena resničnost.

Posledica tega je nesposobnost marksizma, da bi objel vso resničnost in se postavil na njeno aktualno stališče. Zato marksistična revolucija ne more biti stvariteljska v pomenu osebne svobode in osebne razgibanosti, in sicer zato ne, ker hoče — kakor smo povedali — reducirati vso resničnost na preteklost, na neke vrste idealizem, v praksi pa na mehanični determinizem. To torej ni več revolucija v polnem, stvariteljskem pomenu,

kajti revolucija bi morala biti celotnostni stvariteljski akt. Revolucija ni samo socialno dejanje, ampak izraz celotne in najgloblje človekove vsebine, predvsem njegovega osebnega deja. Revolucija je sicer družben pojav, toda zakoreninjen mora biti v ustvarjalni tesnobi osebe. Ustvarjalna tesnoba je bistven del vseh revolucionarnih problemov, bodisi gospodarskih ali političnih, taktičnih ali načelnih. Zato revolucije ni mogoče utemeljiti zgolj z idejnimi konstrukcijami ali racionalnimi sintezami.

*

Res je sicer, da je marksizem opravil veliko in zaslužno delo. Analiziral je družbo in zgodovino, toda v svetu idej, s pomočjo racionalnih in snovnih determinizmov to ni bilo težko, ker je to njegovo opravilo spremljala močna želja živega človeka po redu, pravici, predvsem pa volja po enostavnosti in sveta jeza proti laži ter videzu. Toda v življenju gre za več kakor za analizo in za svetovni nazor na temelju te analize, gre za obseg vse resničnosti, za sprejem borbe z racionalnim in iracionalnim svetom, torej za afirmacijo vsega, kar obstaja, čeprav se izmika analizi. Ne gre torej le za obvladanje sil zgodovine, družbe in narave, ampak tudi za obvladovanje celotnega in resničnega človeka, za oblikovanje njegovega svobodnega jaza in za potrditev njegove duhovne resničnosti.

V tej zvezi pa moramo vzeti v poštev še to novo spoznanje, da socialna tiranija ni več izraz niti individuja niti razreda, ampak mehanizma in metode. Ta socialna tiranija danes ne prizadene več le posameznika ali razreda kot proletariata, ampak vso človeško skupnost, ki trpi pod tako metodo. Zato je zadeva vse skupnosti, ne samo zadeva enega ali drugega razreda, da zlomi tak mehanizem. Razredni boj kot izključno sredstvo je danes mnogo preozek v borbi proti takemu mehanizmu. Ni več polnega razloga za to, da bi bil danes le proletariat nosilec naprednega socialnega reda. Danes pripada borba za tak red vsem tistim, ki se vedno bolj zavedajo abstraktnega in neosebnega značaja novega tiranstva. To spoznanje je nova, višja pozicija, ki doktrinarno in taktično prerašča marksizem.

Marksizem se je kot totalitarni nazor torej racionalistična diktatura; da je to res, vidimo iz praktičnega življenja, ker v resnici pozna le pristopanje k nazoru, ne pa svobodno bogatenje nazora, ker pozna le vrednost priznanja, ne pa vrednost osebnega izpovedovanja in ustvarjanja.

IZ KNJIGE O ČEBELAH

ČEBELEC ŠTEVILKA 10 PREZIMUJE

Čebelec številka 10 stoji v čebelnjaku v Repnjah, vasi, oddaljeni 16 km na severozahod od Ljubljane, ki jo vsi poznate. Čebelnjak je razdeljen v tri predelke. V vsakem predelku stoji enaindvajset panjev, po sedem v treh vrstah, ki so naložene druga na drugo. Številka 10 ima tretje mesto od desne v drugi vrsti srednjega predelka.

To je rjavo pobarvan panj. Nekoč je bila njegova barva živo sveža. Tako se je blestela pred čebelami, ki so priletavale, in tako je dišala po firnežu, da se je marsikatera izognila prekričecemu vходу in nesla sladki tovor sosednji družini. Kmalu pa so sonce in jesenske megle, presvetli dnevi in premrzle noči pročelje trdne hiše toliko umirile, da je danes barva tiha kot pri drugih panjih. To je pol pedi široko in prst visoko žrelce. Nekoč je imelo ostre robove. Če bi s prstom potegnil preko njih, bi se ti pocedila iz prerezane kože rdeča kri. Kmalu pa so robovi izgubili vsdo ostrost. Tisoč in tisoč živalic je šlo preko njih, tisoč in tisoč s cvetnim prahom obloženih nožic, tisoč in tisoč v rosi ovlaženih krile. Danes so ta vrata oglašena in dobra kot toliko drugih, ki jih odpiramo vsak dan. To je devet satnic. Lepo druga ob drugi stoje v popolnoma enakih presledkih. Dobri dve pedi so dolge, dobro ped visoke, debel palec široke. Nekoč so bile bele kot so bele nove zibelke. Kmalu pa so temno porjavele. Desetine rodov so se izglele v njih in jim zapustile svoje prve tenke srajčice, desetine rodov so nosile vanje med in cvetni prah, neštetokrat so se napolnile in spet izpraznile, nešteto cest drži preko njih. Danes so to trdne satnice, zgodovinske kot naše stare, poslikane skrinje. To je panj, na katerega bradi se je izprašilo veliko mladic, skozi njegovo žrelce je izletelo veliko rojev, veliko matic je poletelo iz njega na praho in vselej so se vračale kot močne matere bodočih rodov, vse se je velikokrat zamenjalo v njem, a čebelec je ostal vedno enak, močan, poln živali in medu.

Prišlo pa je hudo leto za čebele. Sneg je ležal še daleč v mesec marec. Ves april so mrzli vetrovi piskali okrog čebelnjaka. Malokatera delavka, ki je izletela, da bi prinesla vsaj kapljico sveže vode v nemirno gnezdo, je srečno opravila svoje delo. Veter je skoraj vsako vrgel na tla. Če je padla v strupeno senco, je otrpnila in ni več vstala. Še v maju je večkrat padla slana. Pomorila je pomladansko cvetje, ki že tako ni moglo mediti, uničila borovnico in otrsela češnjevo cvetje, ko je bilo še rdeče in je komaj zadišalo. Čebele, ki bi morale zasedati že ves panj in bi se morale pripravljati že za rojenje, so se sredi

maja stiskale na nekaj satih. Niti toliko mladice se ni izleglo, da bi nadomestile izgubo starih čebel, ki so v neugodnih razmerah hitro umirale. Tudi hrana je vedno bolj kopnela, le prav malo celic nenačetege medu je bilo še v satih. Šele konec maja je bilo ob cvetju rdeče detelje nekaj sonca. Čebelec številka 10 se je v petih dneh močno opomogel. Še je bila v njem stara moč. Marsikatero prazno celico je zalil z medom in gnezdo močno razširil. Zvečer se je dolgo prašil in vsako noč zadovoljno šumel. V hladnih jutrih je orosil brado in s tem povedal, da pridno dela. Potem so zacveteli travniki, a takrat je prišel spet dež. Lil je dan za dnem. Če so se oblaki za uro razmaknili in je vsaj malo svetlobe obililo zemljo, je številka 10 najmočneje vzletela in dolgo iskala po cvetovih, da je zbrala vsaj nekaj kapljic vodenega medu. Bila pa je to slaba bera in živahnost v panju je počasi zamirala. Deževen in hladen je bil skoraj ves junij. Če bi ne bilo petih lepih dni ob rdeči detelji, bi bila v panju lakota. Konec junija sta lipa in kostanj nekaj dni močno dišala. Čeprav številka 10 ni imela skoraj nič hrane, se je vendar živali do kostanja izleglo že toliko, da je bilo med satnicami le še malo prostora. Lipa in kostanj sta čebelcu dala pogum in pripravil se je za roj. Zletel je že proti sredi julija. Čebele pa so imele malo dote s seboj, nič veselo niso letele, trudno so posedale po vejah drevja okrog čebelnjaka in dolgo je trajalo, da so se zbrale v grozd na najnižji veji mladega pritlikavca.

Mladice so se tiste dni izlegale v velikem številu in so izgubo živali, ki jo je pretrpel čebelec po prvcu, v nekaj dneh poravnale. Tudi s hrano ni bilo pretrdo. Stara matica je namreč s prvcem izletela in v čebelcu sedaj ni bilo novih jajčec in mlade zalege, ki porabi največ medu. Sicer res tudi prave bere ni bilo nobene. Prva trava je bila pokošena, otava še ni zrasla, samo kačica po mejah je vztrajno cvetela.

V tem skromnem in mirnem življenju, ki ga ni mogel razburiti vabeči duh novega medu, se je čebelec umiril in sklenil, da to leto ne bo več rojil. Petnajstero straž, ki so imele službo ob petnajstih matičnjakih, v katerih so dozorevale mlade matice, je sprejelo sklep čebelca in vedelo, kaj morajo storiti. Nekega dne je bilo štirinajst matičnjakov pregrizenih in praznih, štirinajst mladih matic je ležalo mrtvih pred panjem, petnajsta pa je dostojanstveno hodila po satih in ogledovala svoje kraljestvo.

Mlada matica je bila stara že pet dni. Zvesto so ji služile dvorjanice, vsako željo so ji takoj izpolnile, najboljšo hrano so ji pripravljale. Njeno telesce, ki je bilo nežno in mehko, ko je prilezla iz matičnjaka na robu sata, se je utrdilo, in krilca, ki ji pred petimi dnevi niso še nič služila, so dobila svojo moč. Bila je bodoča kraljica, lepa in močna, prava potomka tolikih rodov čebelca številka 10. Danes ali jutri bo izletela v družbi sto in sto

trotov na svatovski polet in najmočnejši trot bo njen mož. Vsa nemirna je, vsak čas ji mora čebelec sporočiti, da je vse pripravljeno, da sije sonce nad vrtovi in travniki, da so mrzli vetrovi zaspali za deveto goro.

Mlada matica je stara sedem dni. Pred čebelnjakom gospodarita veter in mraz, črni oblaki plavajo po nebu. Čebelec številka 10 upa.

Mlada matica je stara štirinajst dni. Pred čebelnjakom gospodarita veter in mraz, črni oblaki plavajo po nebu. Čebelec številka 10 se je pogreznil v mrtvo čakanje.

Na svoj dvajseti rojstni dan je matica vendarle vzletela. Ni bilo vse tako kot treba, a dan je bil svetel in čist, prav majhen veter je vstajal od nekod. Proti tretji uri se je vračala kot kraljica. Tedaj jo je mrzel vrtinec vrgel v mrzlo travo, od koder ni vstala.

Ko je zašlo sonce, se je čebelec številka 10 zavedel, da je brez matice. Ves je vztrepetal. Tisoč čebel je nemirno tekalo po panju in satju in iskalo svojo nenadomestljivo kraljico, svoje življenje in bodočnost. Tisoč čebel jo je čakalo okrog žrelca in jo s krilci vabilo, naj se vendar vrne. Nemir pa je rasel od ure do ure in ko je noč pokrila čebelnjak, je odmeval v njem globok jok osirotelega panja.

Šele po dveh dneh je čebelec številka 10 nekoliko potihnil. Pri vsakem nemiru v čebelnjaku pa je odslej vznemirjeno zašumel. Takrat je bila ajdova paša. Bral je brez vsakega veselja, bolj iz navade kot iz potrebe. Nobenega otroka ni bilo v panju, nobena čebela, ki je omagala, ni bila zamenjana. Čebelec številka 10 je bil obsojen na smrt.

Tako je dočakal zimo.

Čebelec številka 10 prezimuje. Stisnil se je v grozd med krajnimi petimi satnicami na desni strani panja. Tako se je vsako zimo zbral okrog svoje matice. Tako je naredil tudi letos. Toda vse se le ni zgodilo, kot bi se moralo zgoditi. Tistega tajnega povelja, naj se čebele zbero v grozd, da si bodo tako ohranile neobhodno potrebno gorkoto za svoje življenje, ki ga more pravočasno dati le kraljica, pred letošnjo zimo ni bilo. Marsikatero čebelo je prvi mraz zalotil osamljeno na dnu ali na steni panja, na mreži za satnicami ali na satniku. Tam je otrpnila prvo hladno noč in sedaj visi vsa izsušena, kjer jo je pač doletela smrt. Vsako mrzlo noč in vsak mrzel dan se čebele tako tesno stisnejo druga k drugi, da zapro mrazu prav vsako pot v grozd. Ob toplejših dneh se spet nekoliko razširijo po satju. Gorki zimski dnevi so nevarni za čebele. Gorkota zimskega sonca je zelo sumljiva stvar. Sneg je kaj prostran grob za čebele. Zato nobena družina, ki je zdrava in ji nič ne manjka, take dneve ne izletava. V čebelcu številka 10 pa ni miru. Vsak sončni žarek izvabi čebele iz panja, da se gube v mrzlem snegu.

Če ne bo zima predolga, čebelec številka 10 morda popolnoma ne bo oslabil. Kakšna trdnjava je bil nekoč! V tem primeru mu bo treba spomladi preskrbeti novo matico. Če pa bo porabil svojo hrano in izgubil skoraj vse čebele, tako da prihodnjo pomlad ne bo mogoče več kaj pričakovati od njega, ga bo treba združiti z močnejšim sosedom.

SMRT ČEBELJE DRUŽINE V PANJU ŠTEVILKA 3

Ko so čebele delale pogodbo z življenjem, so svojo stvar zelo slabo uredile. Življenje so smatrale za veliko prelahko stvar ali pa niso znale braniti svojih koristi. Zato so propadle kar po vrsti pri vsaki točki.

Tako se je zgodilo takoj pri vprašanju prehrane. Pomislimo samo, kakšne pravice si je glede nje priboril človek! Čebele so se pa spomnile samo na med, na to negotovo stvar, na katero dobro polovico leta niti upati ne morejo. Nič boljše niso opravile pri vprašanju obleke. Kakšne kožuhe so si znale preskrbeti skoraj vse živali za mrzle zimske dni! Čebele pa kot da na to stvar niti mislile niso! Skoraj gole, kakor so se rodile, ostanejo vse življenje, čeprav imajo nežna telesca kot le še malokatero božje bitje. Tudi na vprašanje samoobrambe so premalo mislile. Dobile so pač svoje znamenito želo, ki pa povzroči navadno več strahu kot resne nevarnosti, celo umreti mora marsikatera radi njega.

Za malomarnost ali nevednost, ki so jo pokazale pri urejanju svojih osnovnih življenjskih pogojev, se morajo čebele že ves čas svojega bivanja na zemlji hudo pokoriti. Njihovo življenje je rahlo, na pretenki niti visi vsak dan. Marsikatera stvar v njih delu ni tako urejena kot bi bila lahko in samo brezprimerna delavnost in vdanost v usodo rešujeta od leta do leta življenje čebeljim družinam.

Največjo nevarnost so si nakopale pač s tem, da so si izbrale za svojo hrano med, ki je ob svoji nestalnosti še tako zapeljivo dišeč. Ob dobri paši zalijejo z njim prav vse celice, da zmanjka prostora za zalego in družina lahko ob polnih kaščah močno opeša. Da poleg tega privablja z medom zalit panj tudi nešteto roparjev, ki bi se radi poceni napili sladkega medu, je lahko razumljivo. Še večkrat kot dobra pa nastopi slaba paša ali pa se med v cvetju popolnoma posuši. Takrat nastopijo za čebele, ki ne morejo uživati prav nobene druge stvari, črni dnevi. Take dneve, polne obupnega smrtnega boja, je morala lansko poletje doživeti tudi čebelja družina v panju številka 3.

Panj številka 3 stoji v isti skladovnici kot številka 10, o katerem sem že govoril. Njegovo mesto je tretje od desne v zgornji vrsti in sta s številko 10 soseda, če lahko tako imenujemo tudi panjove, ki stoje drug na drugem. Pobarvan je z zeleno

barvo. Na desni stranici se ga je oprijel lesni črv, ki ga počasi, a vztrajno gloda. Od dneva do dneva napraši iz stene kupček rumenkastega prahu in panj je za tisti kupček vsak dan lažji in manj vreden. Tako živita v njem dve družini, obe enako vztrajni in marljivi in bijeta med seboj počasen, a divji boj za obstanek.

Čebelja družina, ki je naseljena v panju številka 3, je zelo živalna. Vsak med porabi, da zaleže čim več novih jajčec. Zato z medeno zalogo navadno ni dobro založena. Če pa se odpre dobra paša, ki traja vsaj nekaj dni, suje iz številke 3 taka tropa čebel, da jo je veselje gledati. Marsikatero šibko družino je že podprla s satom, v katerem je dozorevalo več tisoč novih delavk. V vsako zimo je šla z zimsko zalogo, ki je bila dovolj velika tudi za dolge mrzle mesece.

Svojim navadam se čebelja družina v številki 3 tudi lansko leto ni izneverila. Hudo zimo je namreč preživela z zelo majhnimi izgubami; komaj dobra pest čebel je ležala pod zimskim grozdom. Zato je takoj v maju, ko se je prvič nekoliko ogrelo, matica lahko začela hitro zalegati. Brez dvoma bi se družina kmalu pripravila za roj, če bi bilo vreme vsaj nekoliko manj deževno in bi lahko vsaj nekaj medu nanesele v venec nad zalego, ki se je v gladkih rjavih ploskvah širila po vseh satih.

Tako je pa družina mirno živela iz dneva v dan in ni bilo malokrat, da se je iz satov blestela le prav redka kapljica medu. Čebele so se sicer še dovolj hitro množile, a neugodno vreme je tudi glede njih skrbelo, da je bilo v panju še vedno dosti prostora.

Tedaj sta zacvetela kostanj in lipa.

Milijone čebel je vzdignil iz panjev zapeljivi duh, ki je prihajal s hribov in vrtov. Siva črta urnih delavk se je potegnila nad čebelnjak tudi iz panja številka 3. Že po nekaj minutah so prve čebele priletavale nazaj v panj. Težko so padale na široko brado. Okrog njih je rezko dišalo. Kostanj je medil.

Menda ni duha, ki bi matico podžgal k večjemu zaleganju kot je duh kostanjevega medu. V številki 3 so se napolnile v nekaj dneh prav vse prazne celice z novimi jajčeci. Vsako jajčece pa je v nekaj dneh potrebovalo kapljico hrane. Moralo jo je dobiti. Jajčec pa je bilo veliko tisoč in porabila so ves med, ki so ga prinesle neutrudljive delavke, in ugasnile so tudi zadnje svetle kapljice, ki so se sem pa tja še svetile iz satja.

Nič hudega se ne bi zgodilo, vse bi počasi teklo naprej, vsa jajčeca bi zrasla, se zabubila, iz njih bi nastale mehke, sive čebele, nič hudega se ne bi zgodilo, delavke bi že sproti nanosile medu za vse potrebe in tudi v sate bi ga lahko nekaj spravile za negotove bodoče dni in družina v panju številka 3 bi lahko danes živela kot toliko drugih čebeljih družin, če se ne bi sredi

kostanjeve paše pripodili vročega popoldneva črni oblaki in se ne bi iz njih na belo kostanjevo cvetje vsula strupena toča. V nekaj minutah je bilo vse cvetje zbito, v hribu, po vrtovih in po travnikih.

Za točo so prišli še dnevi z mrzlimi vetrovi, ki so končno zapečatili usodo moje nesrečne družine. Ugasnilo je vsako upanje na rešitev. V panj številka 3 se je naselila smrt.

Dan po toči je matica prenehala zalegati nova jajčeca. Skozi žrelce je silil v panj mrzel veter. Čebele, ki so po svoji navadi zjutraj zletele na pašo, so se kmalu vrnile prazne in premražene. Stisnile so se k mreži za satnicami in tam mirno obsedele. Nekaj se jih je zbralo v kupček pred žrelcem. Toda mraz jih je kmalu pregnal. Počasi so se umaknile na dno panja.

Drugi dan se ni zgodilo nič posebnega. Samo iz sredine panja, kjer je bilo največ jajčec, ki so bila stara že nekaj dni in bi morala dobiti hrane, je prišel komaj slišen, nemiren glas in nekaj mladih čebel je vznemirjeno begalo po satih. Neznana množica starih čebel se je čisto tiho zbrala na stenah in na dnu panja in na mreži za satnicami. Vse je otopelo v panju.

Tretji dan je toplota, ki je potrebna za življenje mlade zalege, že nevarno padla. Med otroci, ki še niso toliko zrasli, da bi se izpremenili v bube, so se pojavili prvi mrličji. Treba jih je bilo spraviti iz panja, vse, mrtve in umirajoče. Črna čebelja vojska, v kateri je bil še živ nagon za čistočo, a se ji je tudi kazal trpki obraz bedne lakote v vsej grozoti, je izpila vso nepokrito zalego, do zadnje celice. V brezprimerni tišini se je izvršilo tisoč in tisoč pogrebov. Tudi vso zalego, ki je bila šele pred kratkim pokrita in je bila še sočna in užitna, je doletela ista usoda. Tisoč izpitih čebel, ki še davno niso dorasle, je padlo na dno panja.

Potem so začele umirati tudi delavke. Tiho in počasi, brez glasu, prva, drugih deset, tisoč in tisoč, druga za drugo, tudi kraljica.

Kot nekdanj, ko so še veljali zakoni, ki so jih postavila dolga tisočletja, naj se bolna čebela umakne iz družine, kot tedaj, so se z zadnjimi močmi najmočnejše in najzvestejše delavke vlekale in opotekale iz panja in padale čez brado mimo sosednjih panjev na vlažno zemljo. Z zadnjimi močmi, brez glasu.

Kot da se nič ne godi in da je vse v najlepšem redu, je glodal v desni stranici panja številka 3 lesni črv in neslišno je padal na tisoč mrličev rumenkast lesni prah.

IVAN ČAMPA

SONETI

1.

Ko ni na rodni tleh slikar Gauguin
več mogel svojih drznih sil sprostiti,
ker ni navdušil predmet ga noben,
odšel na bajni otok je Tahiti.

Umetnosti je svoji našel vir
ob bujnih, še nevidenih predmetih
in si tako ustvaril slog in smer
na novih platnih, v duši doživetih.

Ker s časom svet se bolj in bolj odmika
lepoti in ljubezni, me ne mika,
da v krhke verze bi ju vpletal spet.

Ti polna čarov si ko grad zaklet
in za dostojen spev dovolj velika —:
Zapel ga bom, ker z njim sem ves prežet.

2.

Prav ko metulj, ki po neznani čudi
opojen vonj ga v rožni raj privabi,
da tam na vse nevarnosti pozabi
in srka s cvetja slast, ki se mu nudi,

pa roža mesojeda zmami tudi
ga kdaj, da se preda neznani vabi,
pijè, kar se metuljem drugim gabi,
dokler na njej ga smrtni krč ne zgrudi,

tako zmamila tvoja me pojava
je vsa, da sem pod bučni slap omame
zašel, ki zdaj z menoj se poigrava.

Saj vem, da me ta slap lahko posname,
a kaj je smrt, kaj stena strmoglava
za tega, ki ljubezen ga prevzame?

3.

Če sred noči v podzemski beznici
v pevčic zboru dvigne se cigan,
zamro namah strasti in burni klici
in ni ga, ki bi bil tako pijan,

da ne bilo bi mu miline mar,
ki vabi jo igrač iz vijoline:
ob zvokih teh je lepa slednja stvar
in vsaka skrb v megli pozabe zginje.

Živel sem včasih kot ob vodi trst,
ki vetrom, valom in vrtincem vdan
ne ve, zakaj in komu tam stoji.

Ob tebi pa sem struna, ki zveni
na vsak tvoj gib in glas v napev ubran:
strasti sem prost in sem močan in čvrst.

4.

Ko vitka se lijana v gošči trudi,
da bi iznad orjaških pradreves
pognala svoje veje do nebes
in luči bi bila deležna tudi

tako ko drevje drugo, se privila
okrog mogočnega je debla, ker
gotovo tik pred ciljem bi sicer
v temò in goščo znova omahnila.

Preslab, da sam iz sebe bi kedaj
dosegel svojih smotrov zadnji kraj,
zaupno k tebi svojo sem ljubezen

privil: svetlò iznad vsegà kipiš
ko bel zvonik iznad ponižnih hiš:
s teboj se vzpel bom v vrh in rasel čezenj.

OBRAZI NOVEGA RODU

SEVERIN ŠALI

Severin Šali pripada tretji povojni generaciji. Tako vsaj bi lahko imenovali najmlajši rod naših pesnikov, ki se zadnja leta oglašajo vedno pogosteje bodisi v revijah, ali pa celó že kar s samostojnimi zbirkami. Tóda čeprav je med njimi poleg mnogih posilipesnikov tudi nekaj resničnih talentov, katerih razvoj bomo z zanimanjem spremljali, je vendarle doslej edinole Severin Šali dal nekaj več mimo pesniških začetkov ter zasluži, da ga uvrstimo med vidnejša imena v novejši slovenski pesniški tvornosti.

Severin Šali se je pojavil v naši literaturi šele pred nekaj leti, ko je nastopil s pesmijo »Spomin« v reviji Dejanje. Od tod je prešel pozneje v Dom in svet in le tu pa tam se je oglasil tudi drugod, na primer v Vigredi. Njegove pesmi so takoj zbudile pozornost, tako da smo z največjim zanimanjem pričakovali avtorjevo prvo zbirko. Zbirka, ki je jeseni leta 1940. izšla pod naslovom »Slap tišine« v založbi Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani, je potrdila naše prepričanje, da so Šalijeve pesmi glas resničnega pesnika, čigar prihod v našo literaturo pomeni osvežujočo novost. Nasproti raznim docela začetniškimi zbirkami, ki so zadnja leta prihajale na slovenski knjižni trg, je treba Šalijevo prvo knjigo pesmi prišteti v vrsto onih lirskih zbirk, v katerih se odraža naše sodobno pesniško iskanje in ustvarjanje.

Nadaljujoč literarno izročilo Antona Vodnika in Edvarda Kocbeka je našel Severin Šali svojski pesniški izraz. Če gledamo na njegove stvaritve z razvojnega vidika, je Šalijev pomen predvsem v tem, da je ublažil v sebi nasprotje neba in zemlje, ki je do dobrega izmučilo njegove neposredne predhodnike in dalo svojski pečat stvaritvam tako imenovanega ekspresionizma in njemu sledeče nove stvarnosti. Severin Šali je obe skrajnosti združil tako, da je videti pogosto celo bližji našim starejšim pesniškim generacijam, s katerimi ga veže tu in tam ne le konkretnější izraz, ampak zlasti preprostejši odnos do življenja. Tu pa se nam začenjajo razodevati že tudi značilne črte njegove pesniške individualnosti, ki predstavlja vsebinsko svet neke vsemu odmaknjene in vase zaprte duševnosti, oblikovno pa z vsem tem popolnoma skladno prizadevanje za čim preprostejši izraz, katerega najvidnejši in hkrati najbistvenější sestavini sta slikovitost in melodioznost.

Severin Šali je kot človek in kot ustvarjalec pesnik apolitične lepote. Za njegove pesmi je skoraj brez izjeme značilna

neka tiha ubranost, čustvena nežnost in oblikovna lahkotnost. To zase značilno potezo je poudaril avtor celo v naslovu »Slap tišine«, s katerim dobro tolmači predvsem svet lastne poezije, čeprav se zdi, da bi v uvodni pesmi rad to podobo posplošil in prenese na vse ustvarjanje. Šalijeve pesmi niso izraz borbenega realista, niti duhovnega niti socialnega, ampak so izpovedi vase in v življenjske skrivnosti zasanjanega romantika. O čem poje pesnik, najlaže razvidimo iz naslovov posameznih ciklov, na katere je razdeljena zbirka, predstavljajoča njegovo dose-danje pesniško delo: Zastrta luč, Žalostinke — kamor bi lahko vključili tudi Vrnitev — in Večne minljivosti. Prvi del obsega predvsem ljubezenske pesmi, drugi pesmi o bolečini, nemiru in skrivnostnem pričakovanju našega življenja, ki ga motri pesnik z vidika večnosti, prav tako kakor gleda z istega vidika na predmete, katerim je posvečen tretji del, predstavljajoč neke vrste nova, poduhovljena pesniška tihožitja.

Motivno potemtakem pesnik ni Bog vedi kako bogat, saj se je odpovedal celi vrsti vprašanj, ki mučijo današnjega človeka, pa najsi gleda svet metafizično ali socialno. In vendarle bi mu delali krivico, če bi ga presojali le s tega vidika in zahtevali od njega, naj poje drugače, kakor pa mu je Bog »grlo ustvaril«. Tisto, kar nas pri slehernem ustvarjalcu predvsem zanima, je izvirnost in estetska vrednost njegovih del. In če kateri pesnik, bi lahko Šali ponovil za Mussetom: »Mon verre est petit, mais je bois dans mon verre«. To, kar nam nudi, je izvirno, pristno in novo v naši književnosti; resda smo spredaj imenovali pesnikove predhodnike, a to le potrjuje njegovo zakoreninjenost v tradiciji domačega literarnega ustvarjanja. Po tem, kar daje njegovim pesnitvam ne le svojstven čar, ampak tudi poglobitvo vrednost, pa se Šali loči od vseh ostalih naših pesnikov. To je ves način njegovega ustvarjanja, ki je seveda posledica njegovega osnovnega stališča do sveta, a to zopet izvira le iz globin njegove narave.

Svet, ki ga nam prikazuje Severin Šali v svojih poezijah, je ozek samo navidez in bili bi zelo kratkovidni, če bi zunanje uboštvo motivov kratko in malo enačili z vsebino, ki pa utegne biti ravno v umetnosti skrita bolj v obliki kakor v snovi. Površno bi lahko sodili, da beži Šali iz sveta resničnosti v svet prividov in sanj, ali še drugače iz sveta aktualnosti v svet čiste poezije. Seveda je nekaj resnice na tej ugotovitvi, ki pa vendarle zahteva še drugačne in globlje osvetlitve. Na prvi pogled je namreč očitno, da je kult samote, ta osrednji motiv v Šalijevi poeziji, izraz nekega za pesnika nadvse usodnega doživetja o človeku, svetu in življenju sploh. Njegov odnos do narave, so-človeka in Boga govori odločno proti temu, da bi smeli gledati v njem načelnega individualista ali pa celo samo zagrenjenega solipsista, ki mu melanholija lastnega duha brani spregledati

svet v vsej njegovi bujnosti, borbi in rasti. Kljub skoraj sentimentalni otožnosti, ki je razlita preko njegovih podob in verzov, in kljub naivnemu optimizmu, ki po drugi strani zmaguje nad pesnikovo bolečino, je vendarle izhodišče njegovega doživljanja sveta tragično. Kar ga najhuje muči, je minljivost vsega ustvarjenega in neurejenost sveta, kar oboje uničuje njegov prirojeni sen o splošni ubranosti vsega »v večni red vesolja«. Ta sen je lahko zgolj romantičen, lahko pa ima tudi globlje nagibe v naši religioznosti. Pri Šaliju se zdi, da se je oboje spojilo v prelepo vizijo sveta, kateri pa podoba življenja, kakor mu jo dan za dnem kaže resničnost, nikakor ne ustreza. To je poglavitni vzrok, da je obrnil hrbet tako imenovani aktualnosti resničnega življenja, v kateri pa on spoznava le »močvare in globeli« ter »varava naličja«. Tej želji, da bi »zagledal prečiščene oblike«, da bi »začutil bistvo vseh stvari« in zagledal vsepovsod »resničnosti obličja«, se pridruži še spoznanje, da »sam v sebi moram zaživeti / in bolečino pretrpeti, / ki z njo ostanemo le sami«. Samota je torej umetniku pot do svoje podobe, do svojega globljega bistva, do svojega edino pravega življenja. V njegovi apolinični naravi pa je treba iskati vzrok, da zaradi tega ne občuti tistega razkola med »seboj« in »množico«, kakor na primer Srečko Kosovel, ki je omahoval med prav takim kultom samote in socialno borbenostjo.

S tem pa je že tudi dovolj jasno povedano, da ta umik pred realizmom tako imenovanih perečih vprašanj ne pomeni nemoč nasproti življenju, ampak je le posledica pesnikovega hrepenenja za svojskim življenjskim idealom. Ta ideal resda lahko kdo z vidika lastne usmerjenosti zanika, nihče pa ne more tajiti njegove življenjske in zlasti umetniške upravičenosti. Sicer pa so pesmi Severina Šalija, čeprav niso »aktualne« s stališča dnevne borbenosti, vendarle v bistvu socialne, kajpada ne toliko v motivih, kolikor v občutju. To občutje, ki je s kakršnim koli subjektivizmom nezdružljivo, mu je narekovalo izjave povezanosti z občestvom, to je s celotno družino človeškega rodu, čigar usodo gleda pesnik prav tako kakor vse drugo z vidika večnostnega nazora. Razen v prvi izmed »Dveh pomladnih«, kjer prosi za očiščenje in prerojenje nas vseh, pride to njegovo občestveno gledanje do izraza v zadnji kitici »Večerne pesmi«, ki se glasi takole: »Tu zdaj pojem Tebi, Večni, hvalne speve / za rodove davne, dole in pobočja. / Moja pesem prosi Te v Večerne dneve: / Ne izpusti zemlje naše iz naročja!« Posebej pa se je naslonila pesnikova v skupnost težeča narava na družino in narod. Med pesmimi, ki spadajo v ta krog (žalostinke), so zlasti lepe tiste, v katerih se pesnik pogovarja z umrlo materjo.

Ostale pesmi, in teh je večina, so posvečene ljubezni, zemlji in predmetom. Šalijeve ljubezenske pesmi so edinstvene prav zaradi tega, ker je tudi v njih vidna sled tistega zanj tako zna-

čilnega romanja v Neznano, tiste naslonitve »na neki drugi svet«, kjer vse zemeljsko šele zaživi v svoji pravi podobi. Isto velja za Šalijeve pokrajinske pesmi. To niso pejsaži, kakor jih poznamo iz impresionistične lirike. Tam je pokrajina ostala realna slika kljub temu, da je pesnik dahnil vanjo svoje občutje. Tu pa imaš vtis, da je vse spremenjeno in dvignjeno kakor v videnje, čeprav se hkrati zavedaš, da je podoba sama po sebi realna in ne simbolična. To je tisti poetični čar, ki ga zna Šali dati sleherni podobi in slehernemu zvoku. Ta čista poetična podoba sveta, se zdi, da ga mika najbolj, ker ustreza tako njegovemu hrepenenju po zadnji skladnosti kakor njegovi pesniški nadarjenosti, ki se izživlja zlasti v slikovitosti figur in melodičnosti ritma. Nič čudnega ni, da je ustvaril vrsto tihožitij, v katerih so v njegovem pesniškem prividu in preprosti ljubezni oživele in zaživele tudi take »drobne stvari«, kakor stara violina v podstrešnem kotu ali pa starinski molitvenik.

Ta izbor motivov je vsekakor v zvezi s pesnikovim osnovnim teženjem po miru in ubranosti. Tu ni več razkrajajoče problematike, niti osebne niti socialne, ampak je le tiho strmenje v skrivnost lepote in opajanje nad njenim večnim spreminjanjem. Pesnika sicer mikajo priroda in celo posamezni predmeti, vendar jih ne opazuje in ne opisuje z očesom realista, marveč se jim približuje, lahko bi rekli, z notranjim dotikom, s slutnjo srca in s pogledom duše, ki mu je dano odkriti tudi tisto, kar je telesnim očem nevidno. Čeprav se spričo teh podob vesekozi zavedamo resničnega okolja in trdnih zemeljskih tal, nas pesnik vendarle obenem vodi v neki mistično-realen prostor, v katerem je snovnost izgubila vso svojo težo in dojemamo vse edinole še v liniji in barvi, luči in senci, tišini in zvoku. Resnično postane pri Šaliju neresnično, ali bolje povedano, konkretna resničnost se spremeni pri njem v pesniško resničnost. Stežka bi našli boljši primer tako imenovane »čiste« poezije, kakor so Šalijeve pesmi, v katerih prehaja slednjič celo slikovitost podobe v ritem, v muziko besede, ki prehaja ponekod v pravo virtuoznost. Skrajni primer tega prizadevanja predstavlja pesem »Somrak«, kjer je pesnik temu zvočnemu načelu žrtvoval celo smisel besede. Ta zgled pa hkrati kaže, da Šali na tej poti lahko zaide v golo virtuoznost in artizem, ki pa povzročita smrt poezije v trenutku, ko ji postaneta namen in cilj. Tudi sicer bi lahko očitali Šaliju še to in ono pomankljivost, tako zlasti prepogosto rabo abstraktnih izrazov, nečiste rime, delne reminiscence in celo konvencionalnosti v posameznih podobah in besednih figurah, pa tudi neko enoličnost, ki izvira iz njegove prvenstveno estetsko usmerjene narave. Prav tako mu bohotni verbalizem, ki sicer priča o pesnikovem suverenem obvladanju izraznih sredstev, včasih zaduši ali razblini preprosto zamisel pesmi, ki bi bila brez nabrekle retorike učinkovitejša. Pesmi, ki jih je za zbirko

deloma pre naredil, tudi pričajo, da se sam zaveda nedognanosti te in one stvaritve. Vendarle pa nam vse to ne more braniti, da bi ne videli v njem pesnika, čigar dela resda zaostajajo po neposredni življenjski aktualnosti, a so tem pomembnejša po svoji estetski vrednosti.

IVO PIRKOVIČ

RUSKI ČLOVEK V BOJU S PRIRODO*

Z nemajhno radovednostjo sem vzel v roke knjigo, ki mi je obetala povedati nekaj o odnosu človeka do prirode; zanima me namreč priroda sama po sebi in še posebej človekov odnos do nje. Zanimala pa me je knjiga še posebej, ker izvira iz Sovjetske Rusije, o kateri vemo mnogo in nič. Tako pravim, ker si domala vse, kar o njej slišimo, nasprotuje. Mislim, da to končno ni nekaj presenetljivega, zakaj ogromno ozemlje Sovjetske Rusije ne more kazati v nobenem pogledu enotne podobe. Saj ni še niti raziskano. Iljin pripoveduje v svoji knjigi, da so risali carski geografi na zemljevidih v bližini Petrograda močvirja, kjer so našli po revoluciji gore. Od evropeiziranih moskvičanov pa do primitivnih Tunguzov ali Samojedov je nepretrgana lestvica socialno kulturnih slik, ki jih je najti v ZSSR. Pisano različnost bi našli tudi v samem evropskem delu Sovjetske Rusije. Saj si ni mogoče misliti, da bi se v borih dveh desetletjih mogla povsod bistveno spremeniti podeželska slamnata revščina, ki so jo po nalogu carskih oblasti zakrivali z vrbovimi nasadi. V kaleidoskopu je pa vedno lahko izbirati motive po osebnem okusu.

Sovjetsko Rusijo poznamo dosedaj samo po njeni krvavi in revolucionarni strani. V takem njenem prikazovanju so si edini oni, ki hočejo pokazati na ruskem primeru zablodo današnjega človeka, pa tudi tisti, ki jim je revolucija junaško dejanje v pravici prikrajšanih ljudskih množic. Toda v obojnem gledanju ni zgolj sodba čistega razuma, ampak je dobršen del človekovih želj, čustev in strasti.

Čudno je, da ni še nihče povedal, da samo slikanje revolucijske groze ne more pomeniti uspešnega zaviranja nujnih zgodovinskih procesov. Saj je to tako, kakor da bi se hoteli boriti proti sodbi in ne bi ničesar storili že prej o pravem času, da bi se vzroki za poznejšo sodbo ne uresničili.

Najprej moram odgovoriti na vprašanje, ali in koliko je zgodovinski proces neizogibno nujen, zakaj od tega vprašanja bistveno zavisi tehtnost nekaterih mojih zaključkov. Vkljub morebitnemu pričakanju je mogoče podati na postavljeno vprašanje precej jasen odgovor, ki nam ga posreduje eksaktna matematika, oziroma matematična teorija o statistični verjetnosti.

Opazovanje dovolj velikega kolektiva enakovrednih njegovih členov (na primer tudi ljudi v človeški družbi), ki kažejo vsak zase določeno svobodnost in ki vzbujajo tedaj v podrobnem vtis elementarnega nereda (izraz M. Plancka), nas uči, da je tak kolektiv v svoji celoti enovit organizem, ki se podreja posebnim statističnim zakonitostim. Treba se je od kolektiva oddaljiti le toliko, da nam izgine izpred oči podrobni elementarni »nered« in da gledamo

* M. Iljin, Priroda in ljudje, povesti o borbi človeka s prirodnimi silami; Naša založba, Ljubljana 1940. Iz ruščine prevedel D. K. Knjigo je opremil arh. Bojan Stupica.

Hrvatski prevod: M. Iljin, Prirodne sile i moć ljudi, Hrvatska naklada, Zagreb 1940.

samo še celoto. Statistično zakonitost moramo razumeti kot nekakšno povprečje stanja kolektivovih členov.

Veliko dognanje našega časa je spoznanje, da se gradi na svobodnosti členov (večja ali manjša) nujnost kolektiva. To spoznanje je matematično eksaktno in nas preseneča, ker bi morda pričakovali, da je treba neizogibno odvzeti svobodnost človeku ter ga kakor koli že unificirati, če hočemo družbo usmeriti proti zaželenemu cilju.

Primer: Zastopnikom neke rase (naroda) izmerim telesno višino in izračunam iz dobljenega statističnega materiala povprečje. O dobljenem rezultatu pravim, da predstavlja telesno višino opazovane rase (naroda...). V podrobnih razmerah so telesne višine posameznikov ravnovesno razdeljene okoli statističnega povprečja, posameznik pa na to povprečno višino ni navezan.

Sedaj si zastavim nalogo: dam rasi spremeniti telesno višino. V ta namen spremenim enega od pogojev, ki sovplivajo na telesno rast. Potem se premakne celota, skupno povprečje, kakor sem rekel, ne da bi bila prizadeta svobodnost individuaja. Res pravimo, da se je verjetnost rasti individuaja spremenila, toda matematična verjetnost je abstrakten pojem, izveden iz študija kolektiva in ne iz opazovanja individuaja.

To pa velja ne le za statične, ampak v enaki meri tudi za dinamične zakonitosti, ki jih očituje kolektiv kot celota, kot en sam organizem.

Povedati pa je treba, da vprašanje vendar le ne leži tako jasno pred nami, kakor matematična naloga, ki smo jo rešili. Pogoji, ki ustvarjajo družabno determiniranost, so uresničeni omejeno. Eden teh pogojev je enakovrednost kolektivovih členov. Temu pogoju se približamo, če vzamemo en sam družabni razred, v katerem so življenjski pogoji prilično povsod enaki. Tako živi na primer kmečki stan zase svoje, delavski stan zopet svoje posebno življenje kot celota. O tem življenju moramo reči, da je pogojeno (izrazu »determinirano« se izogibljem, ker ga ni mogoče niti teoretično niti praktično opravičiti) po materialnih priložnostih.

Poleg vpliva materialnih priložnosti na razvoj in izživljanje družbe ni mogoče tajiti še določenih nematerialnih vplivov, ki pa celotno podobo bolj zamotavajo kot bistrijo, ker je psihološki svet mnogo manj pojasnjen od materialnega.

Materialistične doktrine (na primer marksizem) nematerialnih sil pri oblikovanju družbe ne priznajo. To pa ne pomeni, da bi zanikale sovpliv nekih resnično delujočih sil, le nematerialno naravo odrekajo tem silam. V praktičnem gre tedaj za različnost nazivov, priznanje otipne resničnosti pa itak ne zavisi od pripadnosti k temu ali onemu nazoru.

Študij zgodovine nas potrjuje v naziranju, da velike revolucije niso padle z neba, ampak so dozorevale v danem materialnem okolju do svojega izbruha. Človek ni bil nikoli revolucionar samo za šalo. Res ni mogoče zanikati, da je revolucija nekakšna psihoza mase, toda ta psihološki mehanizem se sproži šele s samo revolucijo, ki so jo pa pripravljale prvenstveno materialne prilike.

Iz tega pa sledi, da revolucije ni mogoče grajati, ampak jo je mogoče le obžalovati. Dalje pa sledi tudi, da je nesmiseln vsakršen boj proti revoluciji sami, ne da bi skušali odstraniti družabne pogoje, ki vodijo v revolucijo. Doživljamo namreč, da so v tem pogledu v zmoti prav oni, ki jim je na mari blagor družbe, zakaj od njih bi pričakovali rajši resnične socialne dejavnosti kot obliko boja proti prevratom, kakor pa samih besed, ki same zase nič ne dosežejo.

Drugo zмотo širijo oni, ki hočejo videti v revoluciji sami nekaj dobrega. Priložnost namreč, da pridobi človek nekaj od človeka ali sloj od sloja, pa morda še trenutek maščevanja. To je demagogija, ki računa bolj s strastnim kakor pa z razumnim človekom.

Iz opazovanja mi je namreč znano, da pojmuje naš pristaš revolucijske ideje pomen in bistvo revolucije v pretežni meri v tem, da si bo pri bogatem trgovcu naložil sukna in sladkorja, ki ga danes tako zelo strada.

Čeprav pojmujejo tedaj revolucijo kot zgodovinsko nujnost, izhajajočo iz socialnih grehov družbe, je treba vendarle reči, da je sama po sebi zlo. To pa zato, ker predstavlja eno od mnogoterih oblik boja človeka proti človeku. Vsaka oblika boja človeka proti človeku pa je že ne glede na etično stran zlo, ker troši družabne sile za neproduktivne namene. Samo boj človeka s narodo (pravimo mu delo) ustvarja dobrine, kadar pa se obrne človek proti človeku, tedaj lahko človek pridobi toliko, kolikor sočlovek zgubi. Tako delo ne ustvarja dobrin, ampak jih le po naključju zmage na novo porazdeljuje. Boj človeka proti človeku je tudi delo, toda delo, ki ne donša novih dobrin in ki je tudi nepotrebno, ker ga je mogoče (na primer s socialno pravičnostjo) obiti. Zato si predstavljamo za idealno tako družbo, iz katere je boj človeka proti človeku zginil in se vodi samo še produktiven in načrten boj človeka s narodo.

Če primerjamo današnjo evropsko družbo s tako postavljenim idealom, bomo takoj našli veliko nesoglasnost. V družabnem redu današnje civilizacije Evrope divja hujši in mnogoternejši boj človeka proti človeku, kakor bi si mogli predstavljati brez proučevanja tega vprašanja. Vzemimo primer spretno borzne igre, ki vrže človeku dobiček. Gre na primer za posredništvo pri dobrini, ki je človek ni niti soustvarjal, niti jo kdaj videl, niti ne bo užival. Človek na borzi si je tedaj nekaj pridobil brez produktivnega dela, oziroma brez dela sploh. Prav tisto količino je brez protivrednosti zgubil bodisi proizvajalec, bodisi potrošnik one dobrine, ki se je tiče borzna transakcija. Na borzi divja tedaj boj človeka proti človeku. Ta boj pa ni samo slučajen, zakaj borza je bojišče po svojem bistvu. In borza je srce danes priznanega kapitalističnega družabnega reda.

Premogovna industrija svoj premog pere. Umazano vodo spušča v reko, kjer od nje poginjajo ribe. RIBE namreč niso last premogovne industrije. Umazana reka tudi ni za kopanje in tujski promet krajev ob reki trpi. Premogovna industrija namreč ni zainteresirana niti na tujskem prometu vzdolž reke, katero kali. Toda zadrego je lahko premagati. Kalno vodo iz premogovnika je treba, predno odteče v reko, očistiti v posebnih čistilnih napravah, in tujski promet in ribe bodo uspevale. Takih naprav pa industrija ne postavi, ker njih nabava in vzdrževanje nekaj stane. — Industrija si tako nekaj prihrani na račun drugega, ki ima od tega škodo. Tedaj posebna oblika boja človeka proti človeku.

Kakšno rešitev bi poiskali v nastalem sporu? Industriji bomo naložili zakonito obveznost, da nabavi čistilne naprave. Toda to bo za industrijo večno breme, ki se ga bo skušala pri vsaki priložnosti otresti. Spori se bodo vedno znova pojavljali, ker bo industrija zanemarjala vzdrževanje čistilnih naprav, zakaj od njih nima vendar prav nobenih koristi, zato pa neprijetne stroške. Boja človeka proti človeku ni mogoče pomiriti. Kapitalističnemu družabnemu redu je ta boj bistvena svojina. Z nobenim zakonskim ukrepom ga ni mogoče spraviti s sveta. Mogoče ga je le začasno potisniti v latentno stanje, da bo prej ali slej zopet izbruhnil.

Socialni boj človeka proti človeku pa bo ob reki končan, ko bosta

dobila premogovnik in reka enega samega gospodarja — državo, narod, družbo. Potem bo imel gospodar, ki bo izkoriščal reko, lastno korist, da si postavi v rudniku čistilne naprave. Nastal bo socialni organizem, v katerem bodo vsi deli služili istemu cilju in ne bodo v boju drug z drugim.

Stvar se mi zdi tako pomembna, da se hočem pomuditi še pri enem primeru. Pri svoječasnem prepiru glede naše elektrifikacije namreč. Ena stranka je zahtevala, da ščitimo domača, banovinska električna podjetja pred podjetji, ki so zgrajena s tujim denarjem. Banovina naj bi si zgradila polagoma svoje lastno omrežje, ki naj bi ga napajala v prvi vrsti velenjska kalorična centrala. Ta stranka se je sklicevala na narodnostne koristi.

Oglasila se je druga stranka, ki je zagovarjala sodelovanje vseh proizvajalcev električne energije. Njeno utemeljevanje je bilo zelo prepričevalno. Banovinska centrala v Velenju proizvaja električno silo iz premoga in je zato njena proizvodnja dražja od zasebne falske proizvodnje, ki izkorišča na Dravi vodno silo. Na Fali ni izkoriščena vsa energijska zmogljivost in stroji deloma stojijo. Posebno v letnih dobah, ko je Drava visoka. Ni racionalno, da dela dražja proizvodnja, ko cenejša počiva. Cenejša proizvodnja naj bo vedno polno izkoriščena, preostale potrebe naj pokrije dražja produkcija.

Da pa ne bo trpelo Velenje škode, če bo moralo ustavljati obrat ob visoki vodi na Dravi, naj Velenje odvisno falsko silo odkupijo po falski režijski ceni, ki je nižja od velenjske režijske cene, in naj jo potem oddajo potrošnikom po običajni ceni. Razlika obeh režijskih cen proizvodnje bi se stekala kot čisti dobiček v žep vsemu narodu. Račun pokaže, da bi prihranili na leto deset milijonov dinarjev, ki jih potrošimo sedaj za nepotrebno režijo.

Brez dvoma je predlog druge stranke boljši od prvega predloga. Zanimivo je, da je predlog druge stranke boljši za letnih 10 milijonov dinarjev. Ima pa svojo resno težavo. Medtem, ko prizna prvi predlog samo enega gospodarja — banovino —, zasebne proizvajalce pa potisne za ceno letnih desetih milijonov dinarjev ob stran v životarjenje, hoče druga stranka povezati v skupnem delu mnogo gospodarjev. Da pa se bodo pokorili vsi ti gospodarji skupnemu načrtu in ne bo zasledoval vsak svoje lastne koristi, predvideva predlog neko osrednje vodstvo. Predlagatelj prizna, da bo moralo biti to vodstvo od posameznih gospodarjev nezavisno in pošteno. Ob tej točki pa na mah zgubimo vso vero v sicer dober načrt. Saj vemo, da je v sestavu mnogih gospodarjev,

potisnjena ob stran vsakršna morala. Sama zahteva po poštenju še ni nobeno poročstvo, da ne bo začel soudeležnik našega skupnega električnega gospodarstva boj proti sočloveku. Saj mu tak boj narekuje lastna korist, uspešna sredstva pa bo našel, kakor hitro bo gmotno dovolj močan. Vkljub vsemu in vkljub zahtevi po poštenosti bi prej ali slej, tu in tam zavladala korupcija. Pogoji zanjo so dani s samim sistemom in z njegovimi najrazličnejšimi okoliščinami. Potencialne sebičnostne sile bodo izkoristile prvo ugodno priložnost. To je dinamična nujnost sile.

Ker nočemo zavreči v škodo družabne skupnosti letno rento desetih milijonov dinarjev, se bomo odločili za drugi načrt. Ker pa tudi hočemo, da bo ta načrt življenjsko resničen, bomo že iz načrta odstranili divergentne, razkrajalne sile, po svojem bistvu usmerjene proti koristim družabne skupnosti in v korist posameznika. Namesto mnogih gospodarjev bomo postavili samo enega — narod, državo. To bomo storili zato, da ne bo padala sila na Fali neizkoriščena preko jezov in da bomo štedili na drugi strani s premogom, ki nam bo v daljni bodočnosti vedno bolj dragocen, ko bomo morda hoteli iz njega izdelovati

zdravila, barvila, tekoča pogonska sredstva itd. To pa se pravi, da hočemo izločiti iz našega gospodarstva boj človeka proti človeku in organizirati en sam načrten boj človeka s narodo.

Privatni gospodarski red z mnogimi gospodarji ne vpraša, kaj bo jutri ali čez sto let, ker hoče zase čimveč koristiti danes. Zato ta red črpa omejene dragocene zaloge premoga in pušča drugje propadati cenejšo obliko sile. Ta nesmotrnost je posledica boja človeka proti človeku, tistega neplodnega boja, ki jemlje družbi sile za plodni skupni boj proti narodi.

Seveda nismo za predlagano električno gospodarstvo samo zavoljo rente desetih milijonov, ampak tudi zato, ker odpade z njim z narodovih ramen težko breme dividend, ki jih sedaj uživa morda celo tuj kapitalistični podjetnik.

Še ena oblika boja človeka proti človeku:

V teoriji vsaj smo že edini v spoznanju, da kaže človek za svoje telesno življenje nekakšen že od narave določen minimum potreb. Na to prirodno mejo se naslanja socialna zahteva po minimalnem zaslužku.

Neopaženo je pa ostalo doslej prav tako prirodno dejstvo omejenosti človekove zmogljivosti in na to omejenost se naslanjajoča pravica le do omejenega dohodka. Maksimirati dohodke bi bila prav tako socialna dolžnost, kot jih minimirati. Tukaj mislim na tiste, ki »vrše« hkrati po več plačanih služb, sploh vse tiste, katerih celotni dohodki nikakor ne morejo predstavljati pravičnega plačila ene same delovne moči, telesne ali duševne. Tedaj si pridobi človek dobrin, ki jih ni sam proizvedel, niti kaj oddal družbi kot protivrednost. Ves človekov dohodek, kolikor presega pravično maksimirano mejo, moramo tedaj pojmiti kot plen iz boja, ki besni v stoterih oblikah med človekom in človekom.

Ali izvirajo velike krajevne in svetovne vojne, kakršna divja prav sedaj, morda iz tistega podrobnega družabnega boja, ki ga v nekaterih oblikah omenjam in označujem kot boj človeka proti človeku? Naj samo omenim to kritično vprašanje s pripombo, da so neke vzročne vezi med svetovnim bojem in podrobnim bojem, ki je za kapitalistični družabni red bistveno značilen.

Povračam se k izhodišču z nado, da bo ovinek koristen za razumevanje stvari.

Sovjetsko Rusijo so nam prikazovali doslej od njene odvratne strani, v kolikor se v njej bori človek s človekom. Najstrašnejša taka oblika je bila sama revolucija, ki danes še ni končana, zakaj diktatura proletariata še vedno ni likvidirana. Prepričan sem, da revolucija vse dotlej ne bo končana, dokler se ne bo družabni red prilagodil resnični človeški naravi in njenim potrebam. Marksizem in Leninizem sta namreč gradila družbo na nekakšnem novem človeku, ki sta ga naredila iz zgodovinskega človeka tako, da sta ga očistila »navlake« in »pritiklin«, ki so se nanj v teku časa po vzgoji prilepile. Njuna zmeta utegne biti v razlikovanju bistveno človeškega od zgolj pritaknjenega, na primer privzgojenega.

Bistva človeške narave ni mogoče zatajiti. Zato bo tudi v Sovjetski Rusiji človek terjal svojih pravic vse dotlej, dokler jih ne doseže. Dokler se pa to ne zgodi, bo še nasprotoval človek človeku in bo še vladala diktatura enega razreda ali stranke nad vso družbo.

Priznati je treba, da oblast v ZSSR doslej ni ostala docela gluha za zahtevo po razvoju v smislu potreb narave resničnega človeka. Upoštevati moramo, da se družbi z razvojem nikdar ne mudi tako kot individuju, ker meri družba čas z drugačnim merilom kakor ga meri posameznik. Če upoštevamo to, potem ne bomo za ruskega človeka tako v skrbeh. Rekel pa sem že, da razumemo tudi skrajnost, v katero

je ruski človek zašel, ker jo razlagamo z drugo skrajnostjo, iz katere je prišel. Naučiti se moramo pač razumevati življenjsko dinamiko človeka in družbe, da bomo lahko gledali na svet brez danes tako pogoste strasti.

V svoji knjigi »Priroda in ljudje« pa nam je pokazal zelo razgledani Iljin drugo sliko Sovjetske Rusije, ki nam je bila doslej neznan. Ta slika nas zanima zato, ker je v primeri z nam doslej znano, časovno, revolucijsko in spremenljivo sliko Sovjetske Rusije očiščena človeških zablod. Iljinovljeva podoba Rusije prikazuje gigantski načrtni boj človeka s narodo, edini boj, ki je res produktiven in ki ustvarja pogoje za materialno in po njem pogojeno duhovno življenje družbe, ne da bi bil po tem boju prizadet in oškodovan sočlovek. »Naša naloga je poveljevati velikanom.« Ti velikani so veletoki, gore, stepe, puščave, tundre, ki so že začele izgubljati svojo premoč nad človekom. Treba je obrniti vode s severa na jug, kjer divja suša, da bo žitorodna Ukrajina še popetorila svoj sedANJI pridelek. Volgi pa je treba več vode tudi zaradi plovbe in vodna energija se bo za električno proizvodnjo dvignila. Vse je povezano drugo z drugim.

V osrednji Aziji je treba ustaviti potujoče gore peska, ki bodo potem ozelenele, da se bodo ustavili nemirni nomadski narodi. V prvi petletki se je stalno naselilo tako nad sto tisoč nomadskih družin. V še neznanih krajih Sibirije je treba najti novih rud, zakaj pri nepopolnih razsežnostih ZSSR je vprašanje železniškega transporta občutna težava. Nove življenjske pogoje ustvarja agronom Lisenko, ki išče s križanjem, selekcijo in posebnimi postopki s semenjem pšenice za vsako podnebje posebej. Naročila prihajajo iz mrzlega severa in suhega juga: Pošljite semenje za tako in tako podnebje, in v osrednjem uradu seme za zahtevane podnebne razmere naredite. Mičurinovi čudeži so znani.

Mnogokrat slišimo, da je ruski tehnični razvoj na dvomljivih in šibkih znanstvenih osnovah. To bo težko verovati. Znano je, da Sovjetska Rusija naravnost ljubosumno pazi na svoje učenjake in jim omogoča z bogatimi sredstvi njihovo delo. Mislimo na sredstva, ki jih je dala država pionirju na polju fiziologije Pavlovu, čeprav ni bil idejno njen pripadnik. Raziskovalec Kapitza, ki mu je Anglija uredila drag laboratorij, po nekem obisku svoje domovine Rusije ni dobil več potnega lista. To zvijačo so označili tedaj za škandal, ki se je pa končal z nakupom in prenosom dragih aparatov v Rusijo. Manj znano je, da sodelujejo pri orjaških tehničnih napravah v Rusiji tudi druge države. Načrt za Dnjeprostroj, ki bo dobil sedaj vrstnike ob Volgi, je bil izdelan v Rusiji, Nemčiji in Ameriki.

Nas posamezni tehnični uspehi in znanstvene zmage ne zanimajo toliko kot sama metoda boja proti narodi, boja, o katerem želimo, da bi čim prej docela izpodrinil uničujoči boj človeka proti človeku. Ta metoda ni marksistična, niti leninistična niti stalinska. Sploh ni v nobenem odnosu s svetovnimi nazori in prepričanji. Predpostavlja zgolj znanstvena dognanja in vsa tehnična sredstva. Vsakemu konkretno danemu problemu išče najboljšo in popolno rešitev.

Tudi kapitalizem išče tehničnim problemom najboljšo rešitev, ki jo stremi doseči z najsodobnejšimi sredstvi in upošteva zadnja znanstvena dognanja. Toda kapitalistični tehnik ne išče problemom nikoli popolne rešitve. Išče namreč vedno optimum svojemu gospodarju, ne oziraje se pri tem na koristi vse družbe.

Priroda je ravnovesen sestav mnogoterih činiteljev. Kakor hitro spremenim enega teh činiteljev, se premaknejo vsi ostali, iskaje novega ravnovesja. Podjetnik kapitalistične družbe ima pred očmi vedno en sam izoliran cilj in se za prirodno celoto ne briga. Izseka gozd in mu ni mar, da bodo zaradi tega morda propadla kulturna tla, da bo

postalo podnebje tam bolj suho, da bodo polja slabše rodila, da se bodo pojavili hudourniki, ki bodo poplavljali in zasipavali z gruščem njive in pašnike. V reko spušča iz svojih podjetij jedko nesnago in uničuje tako ogromno narodno premoženje, ker to premoženje ni njegovo in ker si tako nekaj prihrani. Ropa zemeljske zaklade, izkoriščajoč konjunkturo (ki je zopet značilna poteza kapitalističnega gospodarstva) na izrazito sebičen način, ker ga interesi družbe, naroda in države ne zanimajo. Kakšno novo ravnovesje bo našla priroda po njegovem posegu, ni zanj važno, niti ali bo to novo ravnovesje socialni skupnosti morda v škodo.

V skupni družabni borbi s narodo ne bo delal nihče več načrtov iz omenjenih gledišč. Zaslišani bodo vedno strokovnjaki vseh področij, njih cilj bo pa vedno korist vse družbe in ne več samo posameznikov. S koruzo ne bodo več kurili lokomotiv in metali kave v morje, ker bodo izginili za to vzroki.

Ugovarjal pa bi kdo, češ saj se lahko tudi v kapitalističnem družabnem redu zavarujejo koristi družbe proti samovolji posameznikov z zakoni. Zakonito naj se zaščitijo gozdovi, zdravje delavcev v tovarni, snažnost rek itd. Trije pomisleki so pri tem. To bi se reklo zvezati razkrajalne sile z nekimi zunanjimi sponami, namesto te sile sploh uničiti. Vedno bo mogoče, da bodo zunanje vezi popustile (to se dejansko tako rekoč vsak dan dogaja) in da se bodo razkrajalne sebične sile sprostile v škodo družabni skupnosti. Drug pomislek je še tehtnejši. Posameznik ne bo nikdar niti hotel niti mogel sklicati za izvedbo svojih načrtov obsežnega znanstvenega aparata, ki bi porabil za svoje proučevanje zelo mnogo časa in denarja in ki bi poiskal ves premik prirodnega ravnovesja. Tretji pomislek je pa ta, da bodo dobili pomen le veliki načrti, ki bodo obsegli ves državni teritorij, oziroma v skupnem sodelovanju cele predele kontinentov. Ne bo več vprašanje, kako dani slap na reki izpremeniti v vir dohodkov, ampak kako dati narodu, državi, družbi zadostno množino električne energije. Iz takega načrta bodo sebično zasebne poteze nujno zginile, ker bo socialna skupnost gradila zase. Težnja po čim večjem zaslužku bo zgubila vsak smisel že sama po sebi.

Ni pa potrebno, da v tej podobi družabne skupnosti postane vse skupna last. Saj zemljiška lastnina (v velikosti resničnih potreb) ni vzrok boja človeka proti človeku. Tak boj izzivajo le velika zasebna podjetja, industrija, bankarstvo, sploh denarni trg, kolikor je v zasebnih rokah, veletrgovina, monopoli, trusti. Povsod tam tedaj, kjer dajo gmotna sredstva človeku premoč nad soljudmi.

V Iljinovljevi knjigi nam vstaja nova podoba človekovega boja s narodo. Ta podoba je očiščena človeških strasti. Nikjer ni naperjena proti moralnemu človeku in zato je sprejemljiva za vsak svetovni nazor, je privlačna za idealista prav tako kakor za materialista, saj imata oba iste zemeljske potrebe.

Knjigo bi morali brati vsi tisti, ki se štejejo za poklicane krojiti našo bodočnost. Toda brati bi jo morali, kakor da ne vedo, v kateri deželi je bila napisana, da je ne vzemo v roke z apriorističnimi predsodki. Za knjigo pa bi želel lepšo, manj koledarsko opremo in nekoliko več paznje pri tisku (tiskarskih pogreškov je preveč) in jeziku (nepravilna raba dovršnih in nedovršnih glagolov zelo moti). Knjigi zelo manjka zemljevida. Knjigo so izdali tudi Hrvatje v nekoliko prijetnejši zunanji obliki in prirejeno po nemškem prevodu ter opremljeno z ne preveč srečno izbranimi in tehnično slabo izdelanimi fotografijami.

ZUNANJA POLITIKA ZSSR

Zanimanje za ZSSR in njeno zunanjo politiko postaja vedno večje. Že dolgo je to zanimanje prešlo meje interesantnosti in vedno bolj je razvidno, da bo ZSSR igrala (saj obsega Zveza več kot šestino vse zemeljske oble, poleg tega pa je tudi nosilka svojega lastnega koncepta) zelo važno vlogo v Evropi in Aziji, tako v primeru miru kakor tudi v primeru zapletljajev v nadaljnjih fazah druge svetovne in imperialistične vojne. Na eni strani nas sicer z veliko gotovostjo prepričujejo, da je že postavljen »nespremenljivi temelj nove evropske ureditve« in da so nekateri problemi v donavskem bazenu že dokončno rešeni (Ribbentropova izjava ob zaključku dunajske razsodbe), vendar na drugi strani še vedno mislijo, da »danes nobenih važnih vprašanj v mednarodnih odnosih, še toliko manj vprašanj vzhodne Evrope, ni mogoče rešiti brez aktivnega sodelovanja Sovjetske zveze« (Molotov). Čeprav so te besede nekatera dejstva na svoj način demantirala, vendar jim na drugi strani daje današnji položaj še vedno isto verjetnost, kakor so jo imele 31. avgusta 1939.

ZSSR je danes dejansko nevtralna, toda po izjavah oficialnih zastopnikov kakor tudi po dejanskem stanju si te nevtralnosti nikakor ne smemo predstavljati v statičnem smislu, kakor to besedo uporablja meščanski slovar. Ta nevtralnost je, kakor pravijo zagovorniki sovjetske zunanje politike, samo nevtralnost »druge fronte« v sedanji vojni, s katero tudi oba vojskujoča se tabora zavedno in premišljeno računata. Ta fronta je neizrazito obstajala že v prvi svetovni vojni, toda danes stojita za njo država in vojaška moč ZSSR.

Iz tega vidimo, da v presojanju zunanje politike ZSSR nikakor ne smemo podlegati ideološkim stališčem, ki so prav posebno pri nas v navadi. Ob strani moramo pustiti stališče nekih ideologov, ki mislijo, da bodo s smešenjem in potvarjanjem dejstev lahko spremenili smer zunanje politike ZSSR ali pa celo ublažili njeno učinkovitost. (Za primer naj nam služi samo stališče nekega našega dnevnika — prevzel ga je seveda od drugod —, ki je trdil, da Anglija in Francija zaradi lastnih koristi pa tudi zaradi načelnih razlogov ne bi smeli skleniti zveze z ZSSR. Ko pa je ZSSR sklenila pakt z Nemčijo, se je zopet jezil in sumničlil ZSSR, da pomaga rušiti demokratični sistem zahodne Evrope.) Zapeljati pa nas ne sme tudi nasprotno stališče, ki včasih zelo nekritično spremlja vsako zunanjepolitično potezo ZSSR. Pri tem se moramo spomniti, kako so neki ljudje po sporazumu ZSSR z Nemčijo kakor po naročilu prenehali napadati fašizem in nacionalni socializem in kako so celo poskušali govoriti z novih vidikov o progresivnih postavkah takih sistemov v družbenem razvoju ter razmišljati o pravičnih in krivičnih vojnah. Ti časi so sicer minuli in danes lahko ugotavljamo samo še retardiranje, »da bralec zaradi nekih ne dovolj jasnih in nepopolnih formulacij, ki so nastale seveda iz razumljivih razlogov(!), ne bi mogel sklepati, da se vloge obeh blokov v sedanjem stanju vojne glede na obče tendence družbenega razvoja bitno razlikujejo v tem smislu, kakor da je vloga enega od njih bližja naprednim tendencam tega razvoja. Seveda bi bil ta zaključek popolnoma zgrešen.« (Izraz št. 11, str. 587, P. Lovrič.)

Zunanja politika ZSSR je postala za marsikoga, ki je bil pripadnik kolektivne varnosti in demokratične ureditve zapadne Evrope, mera-

zumljiva, da, celo nasprotna osnovnim interesom evropske varnosti in samostojnosti posameznih narodov.

Razočarani Francozi, celo tisti, ki so vedeli, kaj je zanje pomenilo Monakovo, so mislili in pisali, da je nemško-ruski pakt Monakovo za Stalina (Spoulber, Politique). Tako subjektivistično vrednotenje zunanje politike ZSSR je Francoze mnogo stalo. Za ZSSR ta pakt ni bil Monakovo, ampak nasprotno velika okrepitev položaja tako pri Nemčiji, kakor pri antanti.

Mnogo so ugibali, zakaj je ZSSR tako hitro obrnila smer svoje zunanje politike. Med različnimi odgovori, ki smo jih že večkrat slišali pri utemeljevanju nove smeri zunanje politike, bo najbrž najbolj resničen, čeprav nekoliko stereotipen odgovor, ki ga je Stalin formuliral takole: »Mi nismo imeli nikake usmeritve na Nemčijo, kakor je nimamo na Poljsko in na Francijo. V preteklosti smo se usmerjali in v sedanjosti se usmerjamo za ZSSR in samo za ZSSR. In če interesi ZSSR zahtevajo zblížanje s temi ali onimi državami, ki niso zainteresirane na kršitvi miru, potem smo to brez obotavljanja pripravljene storiti« (leta 1954). K tem besedam bi moral dodati samo še to, da je Stalin mislil kršitev miru predvsem za ZSSR. Če pa se hočemo še bolj približati osnovam zunanje politike ZSSR, potem moramo citirati besede V. Zatarca iz hrvatske marksistične revije Izraz št. 11., kjer pravi: »Za ZSSR so odnosi do ostalih sil taktično vprašanje, vprašanje okrepitev njenega lastnega položaja, ali — če gledamo z druge strani — izkoriščanje vseh imperialističnih nasprotstev na ta način, da pomeni krepitev tistih sil, ki gredo za tem, da se naredi konec imperializmu« (str. 627). Tu leži najbrž osnova zunanje politike ZSSR, kakor je to danes smer zunanje politike vsake države, predvsem pa velesile, ki ima svoj koncept o ureditvi sveta in možnost vodenja svobodne zunanje politike. Na osnovi tega lahko rečemo, da je ZSSR sklenila pakt z Nemčijo zaradi tega, ker je to najbolj odgovarjalo koristim ZSSR kot države in ker je s tem svojim paktom zavedla tiste sile, ki so se zbirale proti njej, v neizprosni medsebojni konflikt.

Na teh avtentičnih premisah lahko razjasnimo tudi vsa ostala zapletena dejstva in nejasne pojme, ki so se pojavili po nemško-sovjetskem paktu. Eden izmed takih pojavov je bila vojna ZSSR s Finsko. Zunanja politika ZSSR in njeni stalni zagovorniki so skušali to vojno spretno obiti, če pa to ne, pa vsaj z ogorčenjem zavračati mnenje, da bi ZSSR s tem kakor koli grešila proti tistim mednarodnim načelom sožitja, ki jih je vedno zagovarjala. Tako je ZSSR stalno zagovarjala na primer definicijo o napadalcu, tezo o kolektivni varnosti, teritorialni nedotakljivosti in še posebej o samoodločbi narodov itd. Seveda pa moramo omeniti na drugi strani tudi desnico, ki ni nikdar zamudila, da ne bi farizejsko obsojala tega, kar je pri drugih državah molče prezrla ali celo odobravalna, to je še večje kršitve mednarodnega prava in samoodločbe narodov. Stvar je torej tale: ZSSR je s to vojno gotovo kršila načela, ki jih je zagovarjala. Toda upoštevati moramo, da glede na mednarodni položaj in eventualni bodoči razvoj dogodkov politično ni bilo nerazumljivo, da si ne bi zavarovala meje pred Lenjngradom, ki bi za njo v bodočnosti lahko bila usodna. V tej obrambi nastopa ZSSR proti Finski pa bi še laže uporabili zgoraj citirane besede V. Zatarca (ali pa Poljanca iz Sodobnosti), ki trdi, da ZSSR do kapitalističnih držav nikakor ne vodi neke načelne politike, ampak politiko izrabljanja medsebojnih imperialističnih konfliktov. Drugo tako vprašanje je vprašanje nevtralnosti ZSSR in sodelovanja drugih držav z njo. Tudi tu so si mnenja deljena. Zagovorniki sodelovanja z ZSSR v tem opustijo osnovno linijo sovjetske zunanje politike o izkoriščanju ter nekam nejasno poudarjajo:

»Razumljivo je, da pod takimi pogoji mali in drugi nezaščiteni narodi morajo stvarno ostati izven vojne samo v tem primeru, če se naslanjajo na neko realno državo in vojno silo, ki je v resnici izven vojne.« (Izraz, P. Lovrić, 588.) Desnica seveda razumljivo odklanja vsako sodelovanje z ZSSR. Toda kljub tej dvolični vlogi marksistične levice se moramo svobodno izreči za mednarodne stike z ZSSR, to se pravi vse do takrat, dokler bo nevtralnost v bitnem interesu ZSSR in še posebej vse do takrat, dokler bo znala zunanja politika ZSSR realno upoštevati in vrednotiti resnične napore zapadne Evrope v njeni težnji po novem humanističnem in duhovno neodvisnem redu.

Zanimivo je tudi vprašanje slovanstva, ki ga je s posebno ljubeznijo sprožil bivši senator g. Ivan Hribar v zadnjih številkah »Misli in dela«. Z njegovimi simpatičnimi zaključki se moramo v marsičem strinjati, čeprav je miselna pot, po katerih je prišel do nje, večkrat sentimentalna in čustvena. Agencija Tass je vedno zanikala sleherni slovansko orientacijo zunanje politike ZSSR. Na drugi strani pa tudi marksistična ideologija odklanja vsako tako zastarelo in meščansko vrednotenje narodnosti. Vendar pa je gotovo, da zunanja politika ZSSR izkorišča tudi to meščansko čustvo v slovanskih deželah. Če tega ne bi storila, o njej pač ne bi mogli trditi, da vodi realistično politiko. Toda zdi se, da kljub vsem tem jasnim dejstvom vendarle obstaja v ZSSR tudi neka ruska miselnost, ki se je manifestirala že v mnogih neoficialnih izjavah in deloma tudi dejstvih. Pri tem bi opozorili le na izjemno vlogo ruskega jezika v upravi in vojski ZSSR. Tu bi se lahko na podoben način lahko dotaknili še mnogih vprašanj, ki danes razburjajo politično javnost, tako na primer vprašanja sovjetskega imperializma, versajstva, odnosno ZSSR do Društva narodov itd. Toda prav gotovo bi prišli pri analizi teh vprašanj do istih osnov zunanje politike ZSSR, kot smo jih navedli, namreč do izkoriščanja kapitalističnih nasprotstev v ostalih državah v svojo korist.

Razumljivo je, da na premisah, ki smo jih dobili pri zagovornikih sovjetske zunanje politike in deloma tudi pri oficialnih zastopnikih ZSSR, sodelovanje z ZSSR za kapitalistične države ni preveč vabljivo. Toda to sodelovanje kljub temu obstaja. Zakaj? Zaradi tega, ker prav tako sloni na bazi medsebojnega izkoriščevanja. Enako kot ZSSR tudi ostale države gledajo predvsem na to, kako bi z izkoriščanjem medsebojnih sporov in eventualnim sovpadanjem medsebojnih koristi odnesle čim večji del dobička zase.

V slehernem naprednem človeku živi želja, da postane ZSSR v resnici najpozitivnejša postavka v mednarodnem življenju. To ji je mogoče zaradi tega, ker je v bitnem interesu ZSSR kot države in kot predstavnice novega socialno-političnega koncepta, da je v stalni borbi z imperializmom in kapitalizmom. V tem naporu ZSSR v resnici predstavlja veliko in močno postavko za vso napredno zapadno Evropo. Vprašanje je samo, kako bo znala zunanja politika ZSSR svoje lastne interese združiti z interesi vseh tistih naporov v zapadni Evropi, ki so usmerjeni proti imperializmu in kapitalizmu in stremijo pa novem humanističnem in duhovno neodvisnem redu srednje in zahodne Evrope. Današnja vojna je evropski imperializem privedla v slepo ulico. Imperializem in kapitalizem peljeta v popolno uničenje Evrope in le zavestna odstranitev imperializma in kapitalizma more nuditi novo bazo za rešitev kulture in civilizacije.

Molotov je izjavil: »Naša dolžnost je, da mislimo na interese sovjetskega ljudstva, na interese ZSSR. To še temu bolj, ker smo trdno prepričani, da interesi Sovjetske zveze sovpadajo s temeljnimi interesi ljudstev iz drugih dežel.« Priznamo, da ta izjava ni samo propa-

gandna, ampak da se v marsičem krije resnično s stanjem stvari. Toda za to izjavo se skriva tudi velika nevarnost, da ZSSR interesov zahodnoevropskih kulturnih narodov ne bo hotela združiti s svojimi, ampak jih bo enostavno istila s svojimi. Evropski interesi so namreč drugačni, širši in krijejo v sebi vrednote, preko katerih ne bo smel iti nihče, kdor bo hotel zmagati in pomagati uvajati nov red in novo razdelitev Evrope. Upoštevanje teh vrednot se nam zdi edina baza za učinkovito sodelovanje pri socialno-politični reorganizaciji Evrope. To je tudi najvažnejša naloga zunanje politike ZSSR, seveda ne toliko kot države z določenimi geopolitičnimi interesi, ampak ZSSR kot nositeljice nove organizacije življenja, ki se je v Evropi stalno predstavlja kot iskrena (ne pa samo taktična, kakor danes beremo in slišimo) boriteljica svobode, samoodločbe narodov in nositeljica novega, pravičnega družabnega reda.

Bojimo pa se, da se vodstvo zunanje politike ZSSR tega dejstva ne zaveda v zadostni meri. Po zadnjih dogodkih dobivamo vtis, da hoče zunanja politika ZSSR vključiti vse napredno stremljenje zapadne Evrope v svojo državno taktiko in politiko. Ta problem se je precej ostro nakazal že ob finsko-sovjetski vojni, ki so jo oficialni zastopniki ZSSR in nje pripadniki po Evropi zagovarjali z ideološkega, ne pa političnega stališča. Takrat se je pokazalo, da velika večina zapadne Evrope na zunanjo politiko ZSSR in na njeno celotno udeleževanje ne gleda s stališča tistega moralnega relativizma, s katerim ZSSR opravičuje svoje postopanje. Stališče moralnega relativizma je namreč nezdružljivo z revolucionarnostjo zahodnega človeka. Če se je zahodni človek upiral izživiljanju kapitalizma, se mu ni upiral le zaradi njegove socialne krivičnosti, ampak zaradi elementarnega odpora proti etičnemu relativizmu, s katerim je kapitalizem nastopal. Ta odpor ni nekaj drugotnega, nebistvenega, temveč je tesno povezan z bistvom zahodnoevropskega človeka in s sleherno njegovo predstavo o novem, pravičnejšem redu v Evropi. Z uveljavljanjem tega moralnega relativizma ZSSR slabi svoje stališče nositeljice novega pravičnega in etičnega socialnega reda in postaja vedno bolj predstavnica totalitarne države, ki ta svoj moralni relativizem more uporabiti povsod in ob vsaki priliki. To pa lahko postane usodno za ZSSR samo, še bolj pa za vse napore po novi organizaciji Evrope.

J. Z.

KNJIŽEVNA POROČILA

Dušan Ludvik: S potepuško palico. Pesmi. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1940. Strani 84.

Dušan Ludvik utegne biti marsikomu neznano ime, saj se je mladi avtor prvič oglasil v naši javnosti šele pred dobrima dvema letoma, ko je Dom in svet, kjer izključno sodeluje, objavil nekatere njegove pesniške prvence. Kljub temu nas je že po kratki dobi presenetil s samostojno zbirko, kateri je dal značilen simboličen naslov »S potepuško palico«. S tem je hotel menda poudariti ne le mladostno prešernost, ki mu je svojska, ampak tudi globlji nemir duha, ki ga žeja za neznanim vabi in tira na pot iskanja. Tako bi vsaj lahko tolmačili naslov po programatični uvodni pesmi, čeprav se zdi, da zija preočit logičen prepad med »večnim ukazom«¹ popotništva in končnim »pristanom«, v katerem človek »sen o novem, boljšem svetu snuje«. Koliko prepričevalnejše in celó z vidika o hierarhiji vrednot sprejemljivejše je Župančičevo geslo »Predaj se vetrom«, kajti v njem je kljub relativizmu jasneje poudarjena npravstvena misel kakor v Ludvikovi duhovno nejasni in nekoliko izkonstruirani maksimi.

Namenoma sem se ustavil ob tem, ker vidim v tej neuravnovesenosti, ki veje prav tako iz celotne zbirke in se med drugim kaže tudi v oblikovni nedognanosti, poglavitno napako in nevarnost za razvoj tega sicer nedvomno nadarjenega pesnika. V njem se za čuda močno bijeta prirodnost in razumskost in ta boj elementarnosti in eklekticizma je očit tako v vsebinskih poudarkih kakor v obliki, ki skuša zajeti statično in dinamično načelo oblikovanja hkrati. Zdi se, da si pesnik sam ni popolnoma v svesti, kaj je v njem prvotno in kaj drugotno, kaj pristno in kaj samo privzeto. O tem priča že način, kako je uredil svojo zbirko, v kateri je kronološko načelo zamenjal s hierarhičnim menda samo zato, da bi potrdil svoje v uvodu postavljeno življenjsko geslo. Tako je pozneje nastale »potepuške«² pesmi, ki obsegajo predvsem ljubezenske izpovedi, postavil pred časovno starejše »Klice po Bogu«. Res je zbirka zaradi tega morda vsebinsko preglednejša, vendar je omenjena programatičnost tako očitna, da je ni mogoče prezreti.

Sicer pa je Ludvikov svet, kar zadeva motive, precej raznolik, tako da bralec ne občuti nikake enoličnosti. Zbirka je razdeljena v štiri cikle, ki mu jih je narekovala različnost vsebine. »V rožnem vetru«³ so zbrane ljubezenske pesmi, »Mesci«⁴ so podobe iz narave, prepletene z razmišljanji o življenju, »Na pragu večnosti«⁵ nadaljujejo osebne izpovedi religioznega značaja, a zadnji cikel z naslovom »Ko tujijo sirene«⁶ predstavljajo pesnikovo srečanje s časom in so nekak modni davek aktualnosti, ki pa je Ludvik ne prikazuje toliko v njeni objektivnosti, ampak odgovarja nanjo bolj z osebnimi razmišljanji. Poglavitni motivi, ki se nanje naslanja pesnikova tvornost, so tedaj ljubezen, природа v zvezi s človekom, vprašanja o smislu in namenu življenja in časovni dogodki. Po moči doživetja, pa tudi po sili pesniškega izraza pa se vse te pesmi vendarle precej razlikujejo med seboj in pričajo, da se avtor še davno ni izmiril sam s seboj, čeprav je že odločno nakazal podobo svoje človeške in pesniške individualnosti.

Najmočnejše so v zbirki nedvomno ljubezenske pesmi, pa najsi jih merimo po neposrednosti doživetja ali po moči izraza. Tu se je najpristneje razodela njegova narava, v kateri prevladuje prešerna in

sproščena življenjska kretanja, nekak mladostni vitalizem, ki pa vendarle prehaja v rahel romantičen sen. Morebiti prav to prepletanje realističnega in romantičnega občutja ustvarja tisti poetični čar, ki je značilen za nekatere Ludvikove pesmi. Kajpada je treba tu omeniti tudi velik čut za podobo in smisel za ritem, ki z njima avtor dosega svojske učinke. Če naj navedem nekatere pesmi, bi bile to zlasti ljubezen potepuha, tretja iz cikla »Nedelja mehkoboka« (to je druga Njena pesem), zlasti pa četrta iz omenjenega cikla, ki je izšla svoj čas pod naslovom »Slovo v jeseni«. To so pesmi, s katerimi si je Dušan Ludvik že sedaj pridobil legitimacijo za vstop med svet slovenskih poetov. Značilno pa je, da vsi naslednji cikli zaostajajo za prvim, ne izvzemši »Mescev«, ki kot celota ne prepričujejo kljub temu, da so lepe posamezne pesmi ali pa vsaj odlomki posameznih pesmi. Najbolj dognani iz te skupine so pač »Sušec«, »Mali traven« in »Vinožok«, medtem ko v drugih ugajajo samo odlomki ali pevodini verzi (Rožnik, Mali srpan). Je pa ta cikel vendarle dokaz za to, da je narava poleg ljubezni najmočnejša osnova pesnikove stvarilnosti. O tem se prepričamo zlasti spričo obeh očitno slabših nadaljnjih ciklov, v katerih skorajda ni v celoti dognane pesmi. Poleg fragmentarne uspelosti (drugi sonet iz cikla »Klici po Bogu«) so se tu pokazale v večji meri kot poprej še druge pomanjkljivosti, tako zlasti preveč racionalistično poseganje v svet duhovne problematike, kar vpliva mnogo manj elementarno kot pesnikove neposredne izpovedi. K temu se pridružuje še nejasnost podob, v čemer je treba videti eno največjih oblikovnih napak tega po eni strani skoraj virtuosno artističnega pesnika, ki pa razodeva po drugi strani neko čudno malomarnost in površnost v rabi tropov in figur. Pogosto se zapleta v izrazna protislovja, ki so »poetična« samo na videz, v resnici pa so v najmočnejši opreki z zahtevo po jasnosti simbolov in smiselnosti prisodob. Že v uvodni pesmi nas presenetita mornar s palico in popotnik v pristanu! Prav tako so malo premišljene podobe kakor prirodo razčvrtničil bo pihljaj (str. 40), splav srca, ko sledi podoba tik za realnimi splavi na reki (str. 59), razbita kolena, ker »trnja dosti je« (str. 65) in še nešteto podobnih primerov. Gostobesednosti in prisiljene izvirnosti vendar ne smemo zamenjavati z bogastvom pesniškega jezika. Nerazumljivo mi je tudi, čemu je dal avtor tiskati na primer sonet kar na štiri različne načine.

Čeprav je zbirka Dušana Ludvika, če jo presojamo z absolutnim pesniškim merilom, prišla na svetlo najbrže nekoliko prezgodaj, je vendarle izšla z večjo upravičenostjo kakor marsikatera pesniška zbirka iz zadnjih let. »S potepuško palico« kljub vsemu razodeva, da smo dobili z Dušanom Ludvikom nadarjenega pesnika, čigar pojav zasluži vso pozornost. Njegova prva zbirka ga kaže sicer še vsega v razvoju, tako da marsikje ne more zakriti vplivov, pod katerimi se je oblikoval in šolal. Najmočnejše spominja na Dragotina Ketteja, ne samo po nekaterih zunanjih pesniških oblikah, ampak tudi po svojem temperamentu. Kakor Kette je tudi Dušan Ludvik pesnik, ki niha med življenjsko vedrostjo in celo šegavostjo, pa med iskanjem globljega smisla, ki prav tako kakor pri njegovem predhodniku povzroča boleča trenja med razumom in srcem, med skepsjo in vernostjo. Če pa gledamo na njegove pesmi razvojno, tedaj moramo reči, da so pesmi Dušana Ludvika bliže izročilu naše tako imenovane »moderne« kakor vzorom povojnega ekspresionizma. To se vidi zlasti v močnejših realističnih poudarkih kakor pa smo jih bili vajeni pri prejšnji generaciji. Mimo Ketteja se najmočnejše čuti vpliv Gradnika in Župančiča, verjetno pa je, da se je avtor s pridom razgledal tudi po tujem pesniškem svetu v preteklosti in sedanosti.

Mimogrede naj omenimo še to, da je zbirka »S potepuško palico« izšla hkrati s pesniško zbirko Severina Šalija, s katero jo razen tega

veže enaka oprema, ki jo je oskrbel Vlado Gajšek in ki je prav zadovoljiva, če izvzamemo razprti tisk v verzalkah, nepraktično kazalo in preveliko obrezo, tako da je rob v knjigi nekoliko premajhen.

Fraucec Vodnik.

Rudolf Kresal: Vejica španskega bezga. Založba Slovensko delo. V Ljubljani. Strani 296.

Med ona izvirna pripovedna dela minulega leta, ki zaslužijo našo pozornost, spada nedvomno tudi zbirka novel Rudolfa Kresala z naslovom »Vejica španskega bezga«. Zbirka, ki jo je izdala založba Slovensko delo v Ljubljani, je obširna, do tri sto strani obsegajoča knjiga, v kateri je zbral pisatelj večino svoje krajše proze, črtic in novel. Rudolf Kresal pripada povojnemu pokolenju, kar se vidi ne le iz motivov, ampak tudi iz sloga njegove proze. Malokateri naših pisateljev je tako otrok in hkrati žrtev svoje dobe kakor on, ki je ujel in zajel v svoje deloma fragmentarne spise predvsem njene negativne sestavine. Zlasti duhovna atmosfera povojnega časa, se zdi, da je našla izraza v njegovih povečini mračnih črticah in novelah. To so bridke priče o življenju mladih ljudi, doraščajočih pod pritiskom vojnih in njim sledečih let, ki so zapustila v njih ne samo veliko razboljenost, ampak tudi izredno občutljivost za krivico in sploh za nered v človeškem življenju. Podoba je, da je avtor sam eden izmed tistih, ki jih je prehududo udarilo življenje; tako tudi lahko razumemo, zakaj opisuje Kresal najrajši otroke in mladostnike ter sploh trpeče in zavržene ljudi. Življenje brez mladosti, lakota, krivica, izgubljeni otroci, blodeča dekleta in trpeča ljubezen, ki naj bi bila nadomestilo za zamorjeno mladost — so v glavnem motivi njegovih spisov. V njih vobče ni toliko zgodbe v smislu anekdote kolikor čustvenih izpovedi in zlasti miselnega napore, da poudari nasproti kaosu v sebi in v času podobo idealnega sveta. Bolečina in protest sta dve osrednji in najmočnejši gibalni Kresalovega pripovedovanja, ki je zaradi te subjektivne sestavine pogosto bliže liričnim izpovedim v prozi kakor pa objektivnim življenjskim podobam.

To je sicer poteza, ki Kresala veže s premnogim sodobnikom, vendar je pri njem neredko izpeljana do tiste nevarne skrajnosti, kjer vrtanje vase in umska analiza postaneta sama sebi namen, tako da ne poznata več nobene estetske mere in zato tudi ne moreta osvajati. To je med drugim vzrok, da je mnogo strani v tej knjigi kratko in malo izgubljenih. Razen tega, da se avtor včasih docela izgubi v presubjektivnih refleksijah, pa moti tudi idejni negativizem, ki mu brani do zrejšega stališča nasproti življenju. Zato so najboljše stvari v knjigi pač tiste, v katerih je pisatelj prikazal resda na svoj način kos objektivnega življenja, ali pa se osredotočil na neposredno izpoved brez motečih in morečih zastranitev v umetniško neizoblikovano podzavest. Semkaj štejem poleg zadnje novele v zbirki zlasti Meksikajnarja Petra in Matija Bulca. Pa tudi Noč na postaji, Tišina, Dekle iz Tovarniške ulice, dalje nekateri odlomki iz fragmentov z naslovom Andrej (Veliki otroci, Smo itd.) pričajo, da bi se bil Kresal ob večji avtokritiki ali pa ob dobrem mentorstvu utegnil razviti v prav dobrega pisatelja. Močno je napisano tudi nekoliko preveč razblinjeno Zadnje poglavje, zlasti pa začetek Mimo cvetoče jablane, medtem ko je nadaljevanje tega spisa razvlečeno, nejasno in neprepričevalno. Občutna pomanjkljivost je, da se Kresal ne zna osredotočiti, in predvsem tako si je menda treba razlagati dejstvo, da je uspelo njegovo delo v fragmentih, medtem ko je celota torzo.

Če izvzamemo maniro kratkih, odsekanih stavkov, ki na mračno snov polagajo še težo sloga, je Kresalov izraz neposreden, dinamičen. Tak je vsaj v boljših spisih. Enotnosti v kompoziciji sicer avtor ne pozna, pri njem se svet razdeli na tisoč refleksov, ki pa jih veže v

enoto napeta stopnjevanost občutja, ki ima nekaj sorodnega z vizionar-
nostjo ekspresionizma. Res nam pisatelj podaja zgodbo po večini le
skozi lečo osebne meditacije, vendar zna često v prav majhnem do-
gledku odkriti podobo resnične življenjske groze. Njegova Vejica špan-
skega bezga, s katero se po njej imenovana pričujoča zbirka tudi za-
ključuje, je na primer tak tipičen primer in bi spadala v sleherno
antologijo naše povojne proze. Vobče zapišča zbirka, ki so jo neugodne
razmere zakasnile za nekaj let, v nas ugodnejši dojem o pisatelju kakor
njegov roman Študent Štefan. Vendarle pa tudi to delo kljub celotni
nedodelanosti vsebuje poleg strani, ki imajo dokumentarično vrednost
za študij povojnega mladostnika, tudi nekaj strani, ki so literarno prav
močne (n. pr. opis požara in umora otrok).

Kritiki Kresalovega sloga pa je treba dodati tudi nekaj opomb
glede jezika. Pisatelj rabi zavedla poleg pravilno zavedela; prav tako
dve gubi poleg dve gube, nosna poleg noseča; se oddahnem; vseeno
namesto vendar; gen. nagla od nagelj; oljnata svetilka nam. oljenke;
itak nam. tako; ak. hči poleg prav. hčer; pogosta je napačna raba
vejice pri premem govoru (izven narekovaja).

Pogrešamo tudi kazala, ki bi pri knjigi, ki vsebuje več spisov,
nikakor ne smelo manjkati. Knjiga je sicer izšla v lepi opremi. Osnu-
tek za platnice je izvršil France Škodlar, ilustracije k besedilu, ki so
reproducirane na posebnih straneh, pa so delo Nikolaja Pirnata.

Francè Vodnik.

Anton Ingolič: Na splavih. Roman. Založila Modra ptica, Ljubljana
1940. Strani 310.

Z romanom *Na splavih*, ki ga je Ingoliču izdala Modra ptica,
smo dobili v naše pripovedništvo nov kos našega sveta. Splavarji,
zaradi katerih se človek rad ustavi nad Dravo ali Savinjo, da jih
gleda, kako se dajo zanašati teku reke, kako uravnavajo splav, da
srečno mine most ali deroč ovinek, ti ljudje imajo v svojem življenju
gotovo toliko mikavnega, da je bil že čas, da se jih kdo loti. Ingolič,
ki je imel ta namen, jih je zato šel študiral na vožnje ž njimi. Delo,
ki je tako zraslo iz realistične priprave, je gotovo precej verna podoba
njihovega življenja.

Ingolič je do zdaj pokazal, da je nekje med tisto umetnostjo, ki
ljubi življenje v njegovi širini in zapletenosti, in med ljudsko po-
vestjo, v kateri ni včasih nič čudnega, če zazveni tudi drugje kakor
v razpletu nekaj vzgojnih strun. Rad se predaja širokemu življenju,
toda čutiš, da njegova stvaritev navadno ne rase iz tople, zanesljive
intuicije, marveč da je tukaj dosti močnejši um, ki ureja, kar je
pisatelj spoznal in preštudiral, in vodi tudi domišljijo, ki mu na pod-
lagi takega gradiva ustvarja zaokroženo podobo življenja. Ta um čutiš
v zelo dobri organizaciji posebno zadnjega dela, čutiš ga v hladu,
ki stoji med teboj in knjigo, pa naj je v nji še toliko dobrega, čutiš
ga v vsem Ingoličevem prijemu, ki kaže dosti več sistematike ko
elementarnosti. Saj je že to zanimivo, kako se pri njem menja svet,
ki ga oblikuje. Ingoliča zanimajo vprašanja ljudskih skupnosti —
čisto v duhu socialnega realizma. To govorijo Lukarji, Soseska in ta
novi roman. V prvem je šlo za še neobdelani lukarski živelj in za
agrarno reformo. Tu načeto obravnavo kolektivne lastnine je preložil
v Sosesko. V zadnjem romanu pa si je za isto vprašanje organizacije
delovnega ljudstva proti izkoriščevanju poiskal še en nov, nenačet
svet. Kakor priča to jasno načrtno obravnavanje snovi o prevladujoči
vlogi uma, tako je stalni motiv ljudskega socialnega organiziranja
le v podporo sodbi, da je Ingoličevo pisanje prav blizu ljudski vzgojni
povesti. Saj ni treba, da bi pisatelj ravno hotel vzgajati. Njemu se
hoče več prostosti, kakor jo navadno odmerijo za vzgojno knjigo, ali

v bistvu je njegova narava urejena nekam podobno, kakor so narave ljudskih pripovednikov. Preudari samo zgodbo bogatega Kneza, ki grabi, slepari in tlači, pa se mu začne podirati, zraven pa usodo tistih, ki jih je pritiskal, pa se mu počasi izvijejo ali vsaj spoznavajo, kako bi se dalo rešiti.

Zato delo, kar se tiče zgradbe, lahko pohvalimo. Zaplet je včasih kar dramatičen. Dogajanje je na splošno dovolj zanimivo. Precej neprisiljeno ti odkriva splavarski svet: tiste, ki dajejo splavarjem delo, splavarje same, njih poti, njih junaštva, ponos ter njih boj za zboljšanje trdega življenja. Vendar bi mogel za to dogajanje pokazati manj navdušenja. Ne mislim tukaj samo tega, da so ljudje v zgodbi premnogokrat medli, nedognani, na priliko Knezov Marko z Jano vred, tudi Zima, ki je le malo predrugačeni Jernej z Lukarjev. Včasih čutiš, da je pisatelj čisto blizu tega, da nam odstre pravo, pristno življenje, toda iskre, ki bi ga užgala, ga začarala in nas docela razpoložila, tiste iskre ni. Zato se prizori in opisi ne zde nenadomestljivi, kar je znamenje umetnosti, vsaj dognane umetnosti. Nekajkrat pa se celo upiraš preveliki preprostosti in naivnosti, s katero je pisatelj oblikoval svoje ljudi. Tako ne gre Markovo čustvovanje o knjigah, ne gre, kar govori Jana o ljubezni, češ da se ji je razcvela. Tehnično meroden in nemogoč je Knezov samogovor, v katerem obnavlja svojo preteklost, zakaj tak samogovor je poln neprijetnih kleči, ki bi se jih pisatelj zlahka ognil, če bi vse tisto sam povedal. Ista zadeva je z Zimo, ki naj bi gledal svoj »vlak« in na koncu naivno govoril: »To je bilo,« velja pa tudi za Petruna, ki da gleda v smrtni groznici sebe v različnih letih na splavu. Taka preprostost in sentimentalna, literaren nadomestek za pristno občutje življenja je tudi splavarska pesem, ki jo Ingolič vplete med dogajanje. Pri nji se ne morem znebiti občutka, da je pisatelj prezrl, da je taka pesem, kakor jo poje splavar, harmonizacija za pevski zbor, da je torej res težko, da bi si jo preprost človek tako slikovito simbolično zamislil. Ko skuša zlesti človeku pod kožo, Ingolič pač nima vselej največje sreče. Zanimivo je, da je eden najbolj živih prizorov zmešnjava, ki nastane na ptujskem mostu, torej nekaj čisto zunanjega, anekdotičnega.

Se nekaj. Brnčič se je v LZ na strani 192, po mojem vsaj, čisto brez potrebe obregnil ob neki moj stavek. Pravi namreč, da je spričo Lukarjev in Soseske to delo meporen napredek in da zato zveni dvakrat bolj čudno moja opazka, s katero da sem si dovolil drznost, da sem o romanu, ki je bil komaj napovedan, že skeptično in zviška prerokoval, da tudi ta ne bo zahteval kakršnih prevelikih priznanj. Človek marsikdaj napiše kaj takega, kar mu drugi drugače tolmačijo, kakor si je mislil sam. Toda da bi morala gledati iz mojih besed visokost ali skepsa, tega ne morem verjeti. Niti malo se ne morem spominjati, da bi me bili takrat obhajali. Stvar je čisto narobe. Članek o Ingoliču sem se lotil prav zato, ker mi je bilo pri pisatelju všeč, da se je učstil, se uredil, da je nekako spoznal, do kam si lahko upa s svojo oblikovalno močjo, in da bo tudi v novem romanu, ki bo lahko bolj dovršen, ostal v mejah, ki mu jih stavi njegova pripovedniška nadarjenost. Če pomislimo na ljudi, ki hočejo biti po vsi sili umetniki, in postavimo zraven Ingoliča, ki, vsaj dejal bi, ne misli segati po lovorikah, kakršne pritečejo velikim umetnikom, bo Ingolič v mojih očeh samo pridobil.

Lino Legiša.

Bogdan Radica: Agonija Evrope. Založba Geca Kon, Beograd 1940. 540 strani. V cirilici.

Bogdan Radica je Hrvat v jugoslovanski diplomatski službi. Publicistično se že dalj časa uspešno udejstvuje. Poročen je z vnukinjo Lombrosa, s hčerko Guglielma Ferrera. Kot diplomat v službi v raz-

nih centrih južne in srednje Evrope in kot zet Ferrera je imel priložnost navezati stike z odličnimi kulturnimi delavci. To priložnost je pridno izrabil.

Pod naslovom »Agonija Evrope« je zbral Radica razgovore, ki jih je imel v letih od 1928—1959 z znamenitejšimi kulturnimi veličinami raznih, zlasti latinskih narodov ter z raznimi emigranti. Naslov knjige je inspiriran od Unamuna. V vsak razgovor uvaja bralca kratka karakteristika, kakor jo je mogoče dobiti iz del književnika, s katerim se je Radica razgovarjal. Vidi se, da je Radica šel na vsak razgovor temeljito pripravljen, z dobrim poznanjem vseh glavnih del tistega, s katerim se je razgovarjal.

Zastopani so: Guglielmo Ferrero, Paul Valéry, Thomas Mann, Benedetto Croce, André Gide, Nikola Berdjajev, Georges Duhamel, Jose Ortega y Gasset, Julien Benda, Salvador de Madariaga, C. F. Ramuz, Gonzague de Reynold, Charles Maurras, Giovanni Papini, François Mauriac, Jacques Maritain, Carlo Sforza, André Siegfried, Maksim Gorki, Luigi Pirandello, F. T. Marinetti, D. S. Merežkovski, Adriano Tilgher, Miguel de Unamuno.

Vsi razgovori so usmerjeni iz perspektive najaktualnejše sodobne problematike. Najbolj skrbno in sistematično sta podana razgovora s Ferrerom in Unamunom. Z navdušenjem sta napisana razgovora z Mauriacom in Maritainom. Simpatije Radice so očitno na strani borcev za novi »integralni« humanizem. A tudi razgovori z drugimi so podani stvarno in bogato informativno.

Knjiga je vredna branja. Kljub temu, da posamezni v tej knjigi zastopani kulturni delavci svojih misli ne podajajo z zadostno logično povezanostjo, nekateri, kakor na primer Merežkovski, celo čudovito kaotično in nelogično, so ti razgovori lep doprinos k osveščenju vse duhovne problematike današnjega časa in stanja v Evropi. Da more taka knjiga iziti prav v Jugoslaviji, je dokaz, da nismo še tako na tleh. Menda je ni več dežele v Evropi, v kateri bi mogla iziti taka knjiga.

Bistveno vsebino posameznih razgovorov bomo še prinesli.

L. U.

Izbrane pesmi Antona Aškercera. V Ljubljani pri Akademski založbi 1940. Izbral in skrb za besedilo je imel Avgust Pirjevec. 192 strani.

V znani zbirki miniaturnih žepnih knjižic z izbori naših pesniških klasikov je za Prešernom in Gregorčičem v Pirjevčevi redakciji ter za Glonarjevo antologijo »Starih žalostnih« slovenskih pripovednih narodnih pesmi prišel na vrsto Aškerc. Tak poljuden izbor iz Aškercovega pesniškega dela nam je bil že res potreben, kajti Prijateljeve vzorne »Aškercove čitanke« že nekaj let ni bilo več dobiti drugače kakor antikvarno. V ureditvi svojega izbranega Aškercera se je Pirjevec držal istih načel kakor pri Gregorčiču: razvrstil je pesmi po vsebini in motiviki v več oddelkov in meje teh umetnih vsebinskih ciklov nevsiljivo označil s tremi zvezdicami. Pri odbiranju pesmi se je vsaj v glavnem lahko naslonil na Prijatelja, na več mestih pa je Prijateljev izbor dovolj dobro izpopolnil in tako dosegel večjo vsebinsko zaokroženost posameznih delov. Največja in zato tudi najbolj vidna dopolnitev je takoj za programatično izpovedjo »Moja muza«, ki jo je Pirjevec enako kakor некоč Prijatelj postavil na čelo knjižice, uvrščena erotična poezija Aškercčeva od mladostne, zastrte parabole »Javor in lipa« pa do neposredne, trpke, starčevske resignacije »Sivi lasje«. Prijatelj je vse te pesmi pustil ob strani, Pirjevec pa je hotel prav tako kakor že lani pri Gregorčiču pokazati tudi to stran Aškercčevega človeškega in pesniškega obraza, pri čemer se je zdaj lahko skliceval tudi na važne ugotovitve Aškercčeve monografistke dr. Marje Boršnik-

Skerlakove. Ostale dopolnitve obsegajo večinoma samo po eno pesem (v oddelku domoljubnih pesmi značilni »Trije popotniki« iz »Balad in romanc« 1890; med klasičnimi baladami in romanci iz narodnega življenja in narodne zgodovine, ki so zlato zrno vsega Aškerčevega dela in tvorijo kot osrednji trije cikli jedro tudi v tej miniaturi knjižici, pa poleg drugih zlasti »Balada o potresu«, »Svetopolkova oporoka« in »Mutec Osojski«; enako v naslednjih oddelkih s socialno poezijo, miselnim pesništvom in pesniško polemiko, zadnji dve vrsti navadno v obliki parabole). Pirjevčevemu izboru ni mogoče delati velikih očitkov, ker je na splošno solidno zadostil namenu, ki ga ima zbirka, v kateri je izšel. Morda bi bilo boljše, če ne bi bil izpustil nekaterih značilnih pesmi, kakor so na primer »Judit«, »Grešnik«, »Satanova smrt«, zlasti pa »Prva mučenica«, ki jih je tudi Prijatelj sprejel v »Aškerčevo čitanko«. Če je šlo za točno določen obseg knjižice, bi lahko izpadla ta in ona, ki je vzeta iz poznejših »zbornikov poezije«, medtem ko je Prijatelj izbiral skoraj samo iz prvih dveh Aškerčevih zbirk, ki jih še ni nič izpodjedlo Aškerčevo umetniško hiranje in pesniški propad. Končno pa Pirjevčev Aškerčev tudi tak, kakršen je, in kljub vsej tipografski stisnjenosti, ki je nekoliko utrudljiva za oči, lahko dokaj dobro služi celo v šoli pri pouku.

Vlado Novak.

Avugst Pirjavec: Knjižnice in knjižničarsko delo. Celje 1940. Znanstvena knjižnica Mohorjeve družbe 12, 8°, 358 strani.

V poročilu, ki ga je izdal C. B. Joeckel leta 1938, o knjižničarstvu v Združenih državah, stojita na čelu uvoda stavka: V Združenih državah velja danes kot aksiom, da je knjižnica bistven in integralen del vzgojnega sistema naroda. Zatorej deli z javno šolo, s kolegijem in z vsemi drugimi činitelji javne vzgoje skupno odgovornost za vzdrževanje tistih ustrežajočih stopenj kulture in državljanske zavesti, ki so bistvene v demokratični državi. Pirjevčeva knjiga je prvi priročnik o knjižničarstvu v slovensščini in zato kar vabi k izpraševanju vesti, da ugotovimo, kakšno mesto zavzemajo knjižnice v slovenski narodni skupnosti.

Samo po sebi se razume, da je pretežni del naše knjige posvečen tehnični strani knjižničarstva. Posamezna poglavja obravnavajo: tipe znanstvenih in ljudskih knjižnic — da se omejujemo na navedbo glavnih skupin; delo knjižničarja — ki je v obeh glavnih skupinah deloma enako, deloma različno; nakupovanje, inventarizacijo, katalogizacijo, izposojevanje; prostor in opremo knjižnic itd. Slike, ki poznorujejo na primer liste različnih katalogov in podobno, še povečujejo praktično vrednost teh poglavij, pisanih po sedanjem stanju knjižnične vede, kakor je bilo pričakovati od avtorja, ki je že 20 let član naše Univerzitetne knjižnice. In ravno tu leži prva odlika knjige: le knjižničar, ki stoji sam sredi praktičnega dela, more posredovati živ pouk tistim, ki so še sredi knjižničarskega dela ali se zanj pripravljajo. Naše knjižnice, tako v Sloveniji kakor v vsej Jugoslaviji, so zaradi pomanjkanja zakonodaje in šolstva za knjižničarstvo danes namreč v položaju, da si morajo same vzgajati svoje člane. Tako se pri nas šele ustvarja tradicija ob naslanjanju na tuje preizkušene vzore, ki jih pa vendar prikraja našim potrebam. Naša sedanja Univerzitetna knjižnica, ki je že tolikokrat menjala ime, a je bila vendar, tudi v skromnih začetkih, vedno ista: osrednja slovenska knjižnica, ima tu posebno nalogo za Slovenijo, kakor jo imajo njene vrstnice v Zagrebu in v Beogradu za Hrvaško in Srbijo.

Po obsegu manjši del knjige obravnava zgodovinsko stran knjižničarstva. Splošni pregled razvoja knjižničarstva v Evropi služi kot uvod, važno poglavje pa tvorijo podatki o zgodovini knjižnic na Slovenskem, ki so prvič na enem mestu zbrani in nam dajo glavne

obrise tega razvoja. S knjižnicami naših samostanov segamo nazaj v srednji vek, ustanovitev naših starejših znanstvenih in šolskih knjižnic pripada 18. in 19. stoletju, ljudske knjižnice pa so nastale šele v zadnjih desetletjih. Bibliografija, ki zaključuje knjigo, nazorno pokaže, kako malo je raziskana zgodovina naših knjižnic, kako malo preddel je imel avtor na razpolago, in koliko novega je moral sam dodati — in še ostane obžalovanje, da bralec o tej ali oni knjižnici premalo izve.

Če se zdaj povrnemo k izhodišču našega pregleda in se vprašamo: kakšno je pojmovanje vloge in važnosti knjižničarstva v naši javnosti, moramo ugotoviti, da javnost v splošnem nekoliko bolje pozna znanstvene knjižnice, saj so potrebne dijakom za študij in izpite, nadalje ve, da obstajajo učenjaki in čudaki, ki se zarijejo v knjige, o ljudskih knjižnicah pa misli, da so tovarne za oskrbo ljudi z lahkim zabavnim in poučnim čtivom. Statistika o bralcih ljudskih knjižnic, ki je drugod tako razvita, je pri nas še v povojih. O važnosti knjižnic, posebno ljudskih, za gospodarski napredek, za pošolsko samovzgojo in za državljansko vzgojo se pri nas komaj sliši, zato morda ni odveč, če postavimo sem naloge knjižnic, kakor jih je formuliralo Društvo ameriških knjižničarjev: Zbirati in ohranjati knjige ter posredovati njihovo uporabo, da bi imeli otroci, mladina, možje in žene možnost, da se sami stalno vzgajajo; da napredujejo v znanju; da ojačijo svoje zmožnosti za kulturno delo; da povečajo svoje koristno sodelovanje kot državljani; da se stalno pripravljajo za praktično delo; da zasledujejo napredek znanosti; da vzdržujejo dragoceno dediščino svobodnega izražanja in konstruktivno-kritičnega zadržanja pri javnem delu; da porabljajo svoj prosti čas na način, ki služi osebni sreči in socialni dobroti. — Od takega pojmovanja vloge knjižnic smo še zelo oddaljeni, in vendar smo tako potrebni samovzgoje, za katero je knjižnica, gotovo ne edini, pač pa eden izmed najvažnejših činiteljev.

M. Pivec-Stele.

Ivan Čampa: Mlin v grapi. Idilična povest. Založba Literarnega kluba v Ljubljani, 1940. Strani 136.

Pričujoča »idilična povest« z naslovom »Mlin v grapi« je izšla kot tretja publikacija založbe Literarnega kluba v Ljubljani, ki si je nadela hvalevredno nalogo, izdajati izključno dela domačih, posebno mlajših književnikov. Ivan Čampa nam je že znan po pesniški zbirki »Iz belih noči« (prim. »Dejanje« I, 264). Že ta dvojnost literarnega oblikovanja kaže, da je avtor šele na začetku svoje poti. Vendarle moramo priznati, da kaže nadarjenost tako za poezijo kakor za prozo. Morda je to odločujoče vplivalo tudi na zasnovno pričujoče povesti, ki je pisana na pol v epskem, na pol v lirskem slogu. »Mlin v grapi« je zgodba čotastega, t. j. šepastega mlinarja Matica, ki ob strani prav tako po naravi zaznamenovane Tonce doživi srečo ljubezni in družine in s tem srečo življenja sploh. Povest, ki jo je pisatelj lokaliziral v lško grapo na Notranjskem, kar je poudaril tudi z nekaterimi narečnimi izrazi, je zamišljena kot idila, torej kot preprosta zgodba, v kateri ni niti perečih družabnih niti vznemirjajočih osebnih vprašanj. Marsikdo bi utegnil zaradi tega imeti tako povest za anahronizem v času, ki ga označuje najbolj zgoča problematika na vseh življenjskih področjih. Morebiti pa je avtor prav s tem umikom v svet preprostosti in nepokvarjenosti hotel postaviti in poudariti nasprotje času, ki tako zelo boleha prav za pomanjkanjem preprostosti in dobrote. Pisatelj je zasnovi idile ostal vseskozi zvest, razen v prizoru z volkovi, ki prinaša vanjo element groze, in v prikazovanju razočaranja, ki ga doživi Matic z najstarejšo hčerko, a to je povesti le v prid. Čeprav je delo nekoliko razvlečeno, se vendarle bere prijetno; zadovoljila bo zlasti tiste bralce, ki ne ljubijo vznemirljivih in napetih zgodb.

Francé Vodnik.

ODGOVOR

Andrej Beličan je občutil potrebo, da dosedanje napore po osvetljenju svoje teze združi v traktat o tem, kako se ta njegova nazorska teza postavlja v novejši evropski socialni zgodovini. Zaradi tega je objavil v »Sodobnosti«¹ daljša »sodobna razmišljanja«² pod naslovom Refleksije, kjer s stališča marksizma razčleni sodobni imperializem.

Toda, ko pravilno obsodi vse imperializme in »njihove razdelitve sveta«³ ter zavrne njih argumente »s stališča neinteresiranega, tretjega«, recimo s stališča doslednega nevtralcu ali skratka s protiiperialističnega stališča, se na mnogih mestih dotakne »Dejanja«⁴ in naših spoznanj, v katerih pravimo, »da še vedno nikjer ne vidimo protiiperialistične svetovne ideje in sile, ki bi bila brezpogojno pripravljena pomagati človeku sploh«. Zato nas v smislu svoje miselnosti označi s sredino in pravi, da stopicamo sem in tja na neki »srednji«⁵ poziciji.

Priznati nam sicer mora, da se ne istimo s svetom desnice, da pa se tudi ne istimo s svetom levece, kakor si jo predstavlja ekskluzivni marksizem. V tem smislu nam Beličan sicer prizna »subjektivno iskanje, ki je pri marsikaterih njenih (to je sredine) elementih iskreno«⁶ in ga zato imenuje »dobro voljo«, toda na to dobro voljo gleda nestrpnost, kajti vse to iskanje »lahko privede do izhoda edinole s prestopom s srednje pozicije na pozicije nove družbene sile«, to je na pozicije organiziranega marksizma ali celo na pozicije Sovjetske zveze kot države.

Beličan sicer razume, da morimo in hočemo zadeti hkrati z desno tudi levo ideološko kulturo, noče pa razumeti bistvenih pomislekov, s katerimi stojimo pred marksistično levico in njeno podobo o človeku in svetu. Zato mora videti v nas »bolj ali manj zavestno, bolj ali manj dosledno malomeščansko nasprotovanje novi družbi in njeni ideologiji«.

Zavedamo se, da s temi vrsticami ne bomo mogli prepričati Andreja Beličana o pravilnosti našega človeškega stališča, ker dobro poznamo ekskluzivizem njegovega nazora. Mi, ki smo v borbi za pravo človečnost prišli do tega, da pripuščamo različne nazorske osnove, kar je bistvo zapadno-evropske kulture, smo spoznali, da je duhovni ekskluzivizem največja napaka, ki jo lahko zagreši kak nazor, posebno še tisti, ki se veže z idejo socialnega napredka. Andrej Beličan noče razumeti, da se mi na eni strani sicer postavljamo na razvoj sociološkega sveta, da pa se na drugi strani ne moremo pridružiti protičloveški smeri marksističnega gibanja, ki ta potek vodi. Zato Andreju Beličanu ne bomo odgovarjali na njegove očitke, ampak bomo na kratko pokazali le na tisto dejstvo v njegovem nazoru, ki nam najbolj brani sprejem njegove vsebine.

V čem obstaja to dejstvo? V relativizmu, ki sega od osebnega izničenja do dialektične etike. Kar se človeka tiče, njegova narava v marksizmu ne obstaja več sama iz sebe, ampak le še kot narava razreda. V tem pomenu sta mu proletarec in meščan dva bistveno različna človeka, dve moralno različni bitji. Iz tega sledi, da ljudje po svoji osnovni moralni vrednosti niso več drug drugemu enaki, kar pomeni dalje, da ni več ene ter iste obvezne morale za vse ljudi. In res, za marksizem je tako imenovana humanistična morala meščanska morala, ker mu je produkt kapitalističnega gospodarskega sistema, ne pa tisočletni napor najboljših in najiskrenejših posameznikov vsega človeštva.

Kaj sledi še nadalje? Da so marksisti kot nosilci novega duha in nove morale upravičeni rabiti vsa sredstva, da dosežejo ne samo svoje

gospodarske in socialne cilje, ampak da uvedejo z njimi diktaturo nad vsem življenjem. Marksistična morala je potem takem popolnoma enaka kapitalistični, ko dopušča, da se smeš proti svojemu nasprotniku boriti z vsemi sredstvi, ki so ti na razpolago.

Ravno to pa najbolj očitamo marksizmu. Marsikaj je v marksizmu, česar ne moremo sprejeti, toda svoj največji nemir občutimo prav pred dejstvom, da marksizem praktično vedno bolj zanikuje obstoj za vse ljudi obvezne etike. Načelo, ki so ga pripisovali jezuitom in ki pravi, da »namen posvečuje sredstva«, se danes pojavlja kot obvezno spoznanje socialno-političnega sveta. Pripadnikom naprednega družabnega stališča je dovoljeno vse, od laži do ubijanja, in to v imenu tiste velike ideje, ki naj na koncu koncev ustvari popolno družbo, človeško bratstvo, zmago nad silami družbe in narave.

Toda priznati moramo, da to stališče marksizma ne izvira samo iz prakse, ampak celo iz teorije. Morala, ki jo marksist danes kaže, ni nekaj slučajnega, izraz borbe za oblast, ampak izhaja iz temeljev ideologije same. Korenine etičnega relativizma segajo v njegovo osnovno pojmovanje resnice. Marx in Engels sta učila, da se snovna resničnost na podlagi dialektičnega zakona razvija v obliki nasprotij. Bistvo dialektičnega resnice je faza dialektičnega procesa, v katerem se vse spreminja v svoje nasprotje. Amoralnost marksistov je torej tesno povezana z njih zgodovinskim pojmovanjem resnice. Že Marx je trdil, da se pretirano zlo more izpreveči v dobro. Po njegovem se dobrine socializma razvijajo nujno iz razvoja kapitalističnih izrodov, človeško bratstvo bo sad razvoja razrednega sovraštva. Poznejši učenci so še bolj utrdili dialektično pot, ki se v njej zlo izpreminja v dobro.

Kaj je človeška posledica takega gledanja? Da je za marksiste praktično izginila razlika med dobrim in zlim, s tem se je začel moralni relativizem javljati tako v taktiki, kakor v vsem življenju. Najhujše pa je to, da se v smislu marksističnega nauka laž in sovraštvo dialektično spremenita v resnico in ljubezen, če sta v službi katerega koli višjega idejnega smotra, kar postane tragično še posebej danes, ko takega smotra ne določa več ideologija, ampak stranka.

Ta relativizem je danes praktično relativizem stranke, in še v njej odločajo le voditelji stranke. To, kar je bilo ideološko še nekam razumljivo, da je namreč dobro vse, kar koristi delovnemu ljudstvu, je danes nerazumljivo, ko o njegovih koristih odloča komunistična stranka, ki postavlja trditev: Edino jaz odrejam pot in način, kako koristiti delovnemu ljudstvu. S tem stališčem pa komunistična organizacija ne prihaja v nasprotje samo s svojimi člani, ki etično mislijo, ampak z vsem naprednim človeštvom, posebno pa še z bistvom zapadne kulture, ki je na tej etiki zgrajena; za nas seveda to nikakor ni tista kultura, ki jo Beličan ironično omenja, ampak je plemeniti izraz tisočletnih naporov najboljših in najmočnejših evropskih ljudi.

Jasno je, da je na takih moralnih temeljih težko ustvariti medčloveške stike in da je zaradi tega sodelovanje z marksisti dvomljivo celo v zgolj socialno-političnih zadevah.

To je tista »srednja« pozicija, na kateri stojimo. Mi obsojamo etični relativizem, ker smo prepričani, da ne more služiti za osnovo nobenemu pravemu socialno-političnemu razvoju, še posebno ne v zapadni Evropi, kjer bi pomenil zanikanje celotne njene strukture. Naše stališče torej ni stališče nobene reakcije, niti sredine v socialno-političnem smislu, ampak korektura in opominjevalec tistim silam, ki so si danes uzurpirale pravico, da vežejo svoje totalitarne in ekskluzivne nazore s težnjo po socialno-političnem napredku delovnega človeštva. Prepričani smo namreč, da tako vezanje lahko postane usodno tako za marksizem, še bolj in prej pa za celoten socialni razvoj v Evropi.

Edvard Kocbek.

PRIJATELJEM!

DEJANJE stopa že v četrti letnik.

Ob tej priliki čutimo dolžnost, da se zahvalimo najprej svojim zvestim naročnikom, ki so doslej v redu poravnali naročnino in s tem pokazali, da more človek kljub gmotnim stiskam doprinesiti majhno žrtev za obstoj revije, ki se vedno vztrajneje in odločneje bori za pravilne spoznave sodobnega človeka.

Obenem pa se obračamo na vse tiste, ki še niso poravnali naročnine za leto 1940., z opozorilom, da je od njihovega ravnanja odvisna ne samo revija, ampak vsi napor, ki so povezani s poslanstvom DEJANJA.

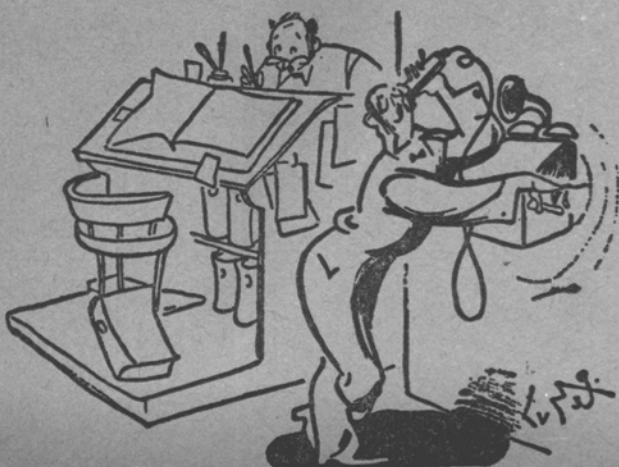
Ko pripravljamo četrti letnik, hočemo zaradi tega najprej dati duška spoznanju, da se stališče DEJANJA razodeva in potrjuje kot vedno bolj pravilno in upravičeno. Vedno bolj je razvidno, da smo se morali pojaviti kot nosilci brezpogojne resnicoljubnosti, ki postaja v tem času skoraj edino merilo človeške kvalitete in edino torišče uspešnega medčloveškega sodelovanja. Vedno bolj vidimo, da smo postavljeni pred iste zgodovinske naloge.

Svojega obračuna z razpadajočim svetom ne razumemo le v neobveznem analiziranju slovenskega javnega življenja in njegovih izrodov, ampak v mnogo večji stvari, na eni strani v ločevanju duhovnega sveta od kapitalistične reakcije, na drugi strani pa v kritičnem stališču do marksizma in v ločevanju življenjske naprednosti od ideoloških in partizanskih ekskluzivnosti. Predvsem pa nam gre za oblikovanje neodvisnega slovenskega človeka in takega njegovega novega koncepta, ki bo slonel na človekovi svobodi in na pravični razdelitvi dobrin in ki ga bo mogoče uvrstiti v novi evropski red. Prepričani smo, da s tem najbolje izpolnimo svojo dolžnost do slovenskega naroda, istočasno pa na najbolj pozitiven način ustvarjamo prvine za nov humanistični red v svetu.

Obračamo se do svojih prijateljev, da nas v tem delu tudi v prihodnjem letu podpro, ko se bomo še prav posebno lotevali določenih dejstev in vprašanj slovenskega in evropskega življenja.

Uredništvo in uprava, združena z vsemi sotrudniki, prosi slehernega posameznika, da pravilno razume hotenje DEJANJA in ga dejansko omogoči z naročnino. Kljub težkim razmeram upamo, da z žrtvami sotrudnikov in naročnikov ne bomo samo vzdržali, ampak bomo svoje delo lahko po načrtu razširili in poglobili. Zato imamo trdno voljo, da ne bomo niti zvišali naročnine niti zmanjšali obsega revije.

Uredništvo in uprava DEJANJA.

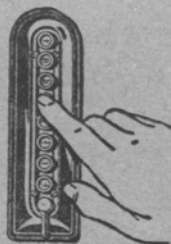
... včasih je bilo opraviti, predno si dobil „zvezo“! ...

... danes gre avtomatično! Dvigneš slušalko in centrala je tu.

Tudi pri radiu je bilo včasih tako. Akumulator, tuljava, detektor, slušalka, pa še marsikaj, predno je pelo!

Danes je drugače. Nova BLAUPUNKT-ova naprava na tipke je prava čarovnija. Pritisnete na gumb in ‚Vaša‘ postaja je avtomatično tu, prav tako, kot pri telefonu. Nič ni treba več ‚vrteti‘.

BLAUPUNKT-ovi radijski aparati sprejemajo ves svet, so selektivni in imajo izredno lep, mehak glas. Lepota glasu BLAUPUNKT-ovih aparatov je prišla že kar v pregovor. Če hočemo reči, da kak aparat zelo lepo poje, pravimo, da ima prav tak glas kot

BLAUPUNKT

Zastopstvo za Slovenijo:

„Radio“ d. z o. z. v Ljubljani, Miklošičeva 7